

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА V. — СВЕСКА VII. и VIII.

НАЦИОНАЛНА
BIBLIOTEKA
CRNE GORE
SA JULI I AUGUST
ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕДНИК :

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

К. Ц. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА.

1899.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Б Р А Ч Н А Х И М Н А
О ПРЕСЛАЈНОМ ВЈЕНЧАЊУ Њ. ВИСОЧАНСТВА
КЊАЗА ДАНИЛА ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОША
НАСЉЕДНИКА ЦРНОГОРСКОГ
С ЊЕЗИНИМ ВИСОЧАНСТВОМ
М И Л И Ц О М
ВОЈВОДКИЊОМ МЕКЛЕМБУРГ-СТРЕЛИЦКОМ
На ЦЕТИЊУ 15. Јулија 1899.

Слава! Слава!

Национална
Нек се вјело да нас ори
По својој Црној Гори,
Као на дан сјаног брака
Нашег дивног Насљедника:
С бисер-ВИЛОМ сјеверницом,
Што је сваке дике дика;...
Нек се ори „слава,“ ој!
Уз народне пјесме пђј!...

Слава! Слава!...

Бер'мо цвјѣће, кит'мо вјѣнце
Убаве нам за МЛАДЕНЦЕ!...
Наших срца̂ мирис-ките

Данас ЊИМА даривајмо;
 До неба ИХ узносимо;
 У звјезде ИХ окивајмо!..
 Нек се ори „слава,“ ој!
 Уз наш српски звучни пђј!..

Слава! Слава!..

Ох! молимо Вишњег Бога,
 Нек Он пошље Духа свога:
 Да ИМ круне благослови;
 У Љубави да ИХ споји;
 Општом чапом оскрштаном,
 Да ИХ Свети Дух напоји!..
 Некога „слава,“ ој!
 Уз срца нам громов пђј!..

Слава! Слава!..

Књаз-данилу и милици
 Данас јекте наши клици:
 „Жив'те славно! жив'те сретно!
 „Честит пород изродите!
 „Своје гѐсло, име своје
 „Ловоровим окитите!..“
 Нек се ори „слава,“ ој!
 Уз Словенства свега пђј!..

Слава! Слава!...

С пуном груди светог жара

ВЕЛИЧАЈСТВУ РУСКОГ ЦАРА

Нек нѣ „ура“ одјекује,

Као Куму вјенчаному,

Као Оцу Свесловенском,

Ка' Колосу сјеверному:...

Нек се ори „ура“ ој!

Уз заносни општи пѡј!...

Слава! Слава!...

И ВИ двије влѣсне куће,

Благоодељном блистајуће,

— ПИР ПИРУЈТЕ ВАШИХ ЧЕДА —

Кojим пада у наслеђство

Величина храбрих ђедâ:

ВАМ и ЊИМА — слава, ој!

Уз наш пирни клик и пѡј!...

Најдубље одани

Ј. Сундечић

ПИСМО КЊАЗА ДАНИЛА I.

Приопѣио: Дионисије Миковић, игуман.

„Од владателя и Кнѣза Данила I. и храбри Црногораца муширу и сераскиеру султанске войске Омер паши у своем логору.

Колико си, пашо, до данас чуо од нас, и какова су наша чувства, не би требало да ти више едног слова речнемо; но желећи да цѣла Европа позна мисао и понос наш, хоћемо да потанко разберемо сваку точку твога проглашенія, кога си ти лукавим намѣреніяма црногорском народу дао.

Ниесу вѣруй, Омере, међу нама злочести люди, кои се противу турског владетелства, аки што ти говориш, подижу, него е христјанска вѣра, слобода и непоколебива света наша права, која су нам дала силу, не како ти изашнјоеш подигнути, но употребити оружја против неправедног твога нападања.

Слава Богу до сада се, Омере, не можеш много похвалити големом твојом войском, ер истина да смо ми тебе и Султанову войску добро смотрили, али не виђосмо јошт, а и нећемо аки Бог да, у нѣој храбрости познати, до сада е теке поред тридесет Турака, само едан Црногорац погинуо. Ако буде Бог и унапјед толико оружје наше благословити, то ћемо скоро свршетак тебе и небројнои султанској войски видети.

Колико нам о турском господарству над Црном Гором говориш, ми се тебе, Омере, чудимо, ере ниеси слѣпачког ана-толског рода, да не знаш како е Црна Гора кадра била за више столѣтја храбро своју слободу одржати, и да е она свагда витешки турску силу узбияла, а најпаче у најпослѣдне врѣме да е могла Божиом помоћу уништити преголему войску силног Махмут паше везира, кога се глава и дан данашнѣи на Цетинѣ налази.

Колико се твоим речима и обећаню може вѣровати, сваки ће лако разумѣети, знајући да си ти они исти, кои си преваром и лажима, и са помоћу христјана Босну и Ерцеговину покоріо, и коим си их начину наградио. Колико пак обећаваш

Црнои Гори слободи вѣре и закона свога? — Омере! Омере! Како те смртни зной нѣе попануо, када си такову точку похватіо; али си, пашо, заборавіо, оли мислиш да Црна Гора не зна, да си се ти родіо христіянин, и да си потурчећи се христіянску вѣру погазіо, какву ли дакле сигурност, и какву ли вѣру може икому такав човѣк дати? Ми те, пашо, позивлѣмо на просвѣштену Европу — нека те она суди и изустіи што си, и какав е твой карактер.

Немой, Омере, сакрит Европи разрушене наше цркве и манастире од варварске и неваляне твое воиске, и кажи истину како си Султану обећао, и пред глупим се Турцима похваліо, да ћеш за мало дана сву Црну Гору покорити, уништошити, и свиѣх нас погубити.

Но када си се тако хваліо, и када валда си тако и мисліо, ти си се, Омере! у неброеене чете твое войске уздао, заборавляюћи свету ріеч наших старих Срба: да е сила у самога Бога, и да е ова кадра у ока магновеніе цѣла царства, войске и народе истребити.

Знаш, Омере, да е силни Махмут паша, баш како и ти, проглашенія кроз Црну Гору радио, али га нико послушао нѣе, и јуначки га наши стари дочки и цѣлу му войску разбише, а ето му глава на Цетинѣ за вѣчну спомен и нашу славу; тако се, Омере! и тебе може догодити, када би ти како стари мухамедови синови у бою напред шлѣо, а не како лисица за войском стаяо. Изиђи, Омере! пред нама, пак ћемо се у вишнѣг Бога поуздати, да ћемо и твоју поред Махмутове главе поставити.

Ти си, Омере, чуо мирис нашега праха и звекет наших пушака, премда си подалеко стаяо, тако видећи да ти мирис нѣе добар за здравлѣ, оставіо си саблю у корицу, а узео си перо у руци надеждом да ћеш више преваром и лажима, нежелі оружіем учинити.

Немой заборавити, Омере, да е само шака Срба како видиш у Црнои Гори кадра држати сву турску силу на скоку, а што би дакле било да остала браћа христіянска, коя несрећом својом под худим турским правителством живе, што би говоримо, било да они пристану браћи својои у помоћ? Ех, Омере, вѣруј! да се не би тебе, твојои войсци, баш ни самое твоем Султану трага знало.

Спомени се, пашо, да су Европски народи, и сви Дворови христіянски бринути и да неће више немарљивим оком, како до сад, моћи гледати Црну Гору у овом станю, неће Бог

дозволити, да они трпе ову нашу войну, войну кою води една мала шака люди противу ціела отоманска царства!!! Ако Црна Гора нема важних заслуга код великих Дворова, наша храброст и человѣколюбіе довольни су за склонити велике Владателѣ да се о нама бѣдніем мало постараю.

Хайд, Омере, одалби се Црне Горе и проѣи се покора нѣног, ере Црногорци имаю вѣру Христову, и одлучили су се држати до послѣднѣ наше капи крви, и када би, уклови Боже! твоя велика сила — кою ми презиремо — освоила поля и равнице, неће заиста наше крше и у нѣима бесмртне юнаке, макар ти имао све Турке овог свѣта.

Ако ти, Омере, имаш власт од Султана твога Господара, да се са Црном Гором помириш, и ако мислиш славной, храброй и независной овой држави оно, што е право припознати, ми ћемо драговољно на трактате пристати, но ако се ти турском господарству надаш, не губи, папо, времена, но макни се да се юначки огледамо, а вѣруй нам, Омере, да ћемо тебе и твою войску дочекати.

Пошљи, Омере, овај наш ^{султану} ~~султану~~, твоме Господару, нека знаде он и ціела Црна Гора, како храбри Црногорци мисле.

Цетинѣ, 1853.

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Данил I Гњаз Црногорски и Брдеки
са храбрим своим Црногорцима.“

ДУША МИ ЈЕ МРАЧНА...*)

(Бајрон.)

—
Душа ми је мрачна... — пјевај деде, пјевче,
Ево златна лира!
Пуштај прсте по њој нека пјесма тече,
И струнама златним рајске звуке свира...
И ако на свагда нада није пала, —
У грудма ће мојим опет ускрснути;
И ако је суза у оку застала, —
И опет ће она, опет проникнути!...

—
Нек је пјесма тужна, ко вјечна ми с неба,
Ја мрзим да чујем преселе звуке —
Теби зборим, пјевче, кели суза и чеба —
Суза, да ми груди не пренесу мјера,
Ах, дуго се дуго у њих чаша лила
Страдања и муке — сад је прешла мјера!
Грвни часак стиже, — груд се напунила
Као пехар смрти, што је пун чемера.

Ник. Ст. Љубиша.

*) Свима је познато било, да су се на лорда Бајрона показивале гдје кад чудновате црте, готово сличне лудилу; и управо у једно вријеме тврдијаху, да је у самој ствари полудио. Бајрона то веома занимаше. Један пут рече, да ће пробати како луди човјек може писати; и узевши перо на слику лудога, он тужно и величанствено уприје поглед у даљину и, у часу надахнућа одједном написа горње стихове, а да не учини ни једне погрешке.

Б А С Т И Љ А

Између „легенда и архива“ постоји заиста грдна разлика, управо постоји разлика као између маште и чисте истине. Легенде су плод народне фантазије, која својим густим димом заклања историјске истине. Познато је, да нам легенде често и оно престављају, што се апсолутно никад није могло догодити. Зато прави историк са легендама треба да је опрезан, да их не уноси у своје студије и да их увек сматра као измишљотине.

Тако су и почели да раде новији историци француски, судећи по њиховим делима последњих деценија. Они су напустили традиционалне легенде, да су — истина доста споро, сигурним кораком пролазили историју, тражећи по старим архивима документа о догађајима. На путу оваквог прогреса, они су заиста успели толико, да су мрак и таму легенди одклонили и светлост јаку и чисту унијели у своја историјска дела.

Како нам фантастички изгледају данас дела историјска: Луји Блана и Мишље-а?! Упоредимо ли их са делима једнога Анри Тена, заиста јако опажамо млитавост легендарних историја о франц. револуцији прве двојице. Тен је озбиљни и строг уочиоц догађаја, пажљив при сваком па и омањем историјском догађају, аналишући га са истинског гледишта, а одбацујући све легенде и скаске.

У овом правцу сад је изашло једно дело Франсо-Функа под насловом: „Легенде и архиви Бастиље.“

На овом делу мићемо се мало више задржати.

Који је од читалаца походио прошлу француску изложбу, која је била у часг стогодишњице француске револуције, тај је могао видети у кругу изложбеног здања у минијатури израђену Бастиљу.

Одмах иза главног улаза у Бастиљу, а у једном врло мраком куту, посетиоци изложбе приметили су старца са дугом седом брадом. Старац овај лежи на слами, а окован је тешким оковима како на рукама, тако и на ногама. Спроводник, који нас је по изложби пратио, овако нам је тумачио ову слику:

„Погледајте несрећног Латида, окованог тешким оковима и спутаног и у руке и у ноге. Он је грешник провео у овој грозној тамници пуних тридесет година као вечни сужањ. То је Бастиља.“

И заиста жалосно ће бити да напомињемо, да се још и дан дањи у ово верује. Јавно мњење, али се још и данас тврдо држи, да је све онако било, како нам то красноречиви и занешени Луји Блан описује у његовој историји фр. револуције. „Грозне и тамне „гвоздене кљепке,“ подземни ходници пуни жаба, акрепа, пацова и ? .... Овим ружним ваздухом сужањ је морао бити угушен, није могао дисати! Обмотан густим велом тмине и грозе, не знајући ни зашто је сужан, ни ко га тужи и окривљује, несрећник је ли само допао једном ове пакосне тамнице, насигурно није више припадао живима.“ — Тако нам прича Л. Блан.

Ну, овакова мелодрамска Бастиља, као што ју нам он црта — никад није постојала, а најмање је могла постојати у XVIII веку у 1789 години!

По старим нађеним документима, види се позитивно данас, да је за време владавине Луја XV Бастиља служила као затвор за кривце, који су вероватно уједно осуђивани на смртну казну.

За вријеме првог министровања Некеровог Бастиља се баш за ништа није употребљавала. Ова није више служила за тамницу. Никога више нису у њу затворили, а нарочито у њене тамне ходнике, у гвоздене решетке и кљетке. Ови ходници и у опште тамни и непогодни делови Бастиље напуштени су били. Оптужене и затворене у Бастиљи закључавали су у простране и чисте одаје. У овим одајама тако је било чисто и уљудно, да ни помена није могло бити о каквим акрепима, о којима нам онако фантастички прича Л. Блан. Једини недостатак у овим одајама био је тај, што је било мало светлости због густих решетака на малим прозорима. Најмањи крај у одајама за кривце био је уљудан и чист. Ну ако је који од осуђеника био незадовољан, могао је донети од своје куће ствари и мобилирати своју собу како је хтео. Исто је тако могао носити како горње одело, тако и бело рубље какво је хтио. Уопште власти су осуђеницима допуштале сваку угодност.

Из брижљиво прикупљених података у архиви Бастиље види се, да је осуђеник могао читати књиге, разне списе, писати дела. Често је у Бастиљи дават концерт по дозволи префекта Бастиље. Осуђеници су могли свирати, певати, једни с другим

састајати се и примати походе из вароши. Шетње су биле дозвољене у ходницима зграде.

Тако је поступано са осуђеницима Бастиље за време владавине Луја XV.

Ступањем на престо, Луја XVI још се је боље са осуђеницима поступало. Сем пређашњих дозвола и угодности, дозвољавало се да неки од осуђеника по кад и кад у вароши код своје куће пробави ноћ.

Пошто је Бастиља за време овога Луја већином примала осуђенике из виших аристократских кругова, политичке кривце, дворско особље, племиће, то је и кујна у Бастиљи била изврсна и раскошна. У архиви се нашло неколико богатих мени-а који би се данас међу раскошне уврстили.

Да се лепо са овим осуђеницима поступало најбољи нам је доказ сам Волтер. Он је због извесне политичке кривице био осуђен на затвор у Бастиљи. Свега је у овом замку пробавио дванајест дана, па се доказало да је неправедно осуђен и пуштан је одмах. Префект париске полиције у спроводном писму, с којим Волтера упућује на издржање у затвору у Бастиљу префекту Бастиље, **NACIONALNA ARHIVA REPUBLIKE SRBIJE** Јавно молим, да овом осуђенику укажете све услове и накнаде све дозволе онакове, какве приличе и доликују овом јенију.

Данас је то чудно, а онда **CRNOGORE ĐURĐE CRNOJEMIS** постојало, да оним осуђеницима, који су невино осуђени на затвор, држава даје новчане накнаде. Овај принцип тек у новије време неки криминалисти истичу и захтевају, да се уведе у практику, а он је онда за време волтерово био у ствари.

Тако је Волтеру дала држава као накнаду, што је као невин пробавио 12 дана у Бастиљи, суму од 1,200 ливара.

II.

Много пита, што се о Бастиљи до сада говорило, доказано је да је неосновано. Извесно је то, да је 13 и 14 јула узета Бастиља. Овај акт „заузеће Бастиље“ одјекнуо је по целој француској и он је био претеча великим догађајима велике револуције француске.

Ну како славно, како величанствено појетски и фантастички народна уобразиља по истеку сто година преставља овај догађај о заузећу Бастиље!

Мишље је посветио овом акту много сјајних страна у својој историји француске револуције. Његова је историја препуна

опчаравајућег драматизма, али је скроз неистинита. Он нам је написао све, само не историју. Његова историја; — то је роман из доба француске револуције.

Ко би оповргавао Мишљеу, тај треба да престаи да је у ово доба Париз био сав узбуњен и огорчен на Версаљ. Престава се читасцу, како је становништво париско једва чекало да се дохвати оружја и да се у коштац ухвати са краљевском војском. Са чисто историјске стране, ово је чиста измишљотина.

Да су Парижани били носиоци „нових идеја,“ о томе ми никад не одричемо. Они су били готови, да се једном укину привилегије и злоупотребе. Овакове су реформе желели сви честити синови француске. Ну они су мислили, да ове реформе изберу уз сарадњу краљевих власти.

Она гомила париске светине, која се скупила пред општинском кућом тражећи оружја, не беше овакове физиологије, какву нам преставаљаху писци револуције француске.

Мисли и смерови ове светине више су биле окомљене на Париз но на Версаљ. Оставку Некеру, која је истина узбунила Париз, писари историје преставаљају много осетније по парижане, но што је она у ствари била. Неки нам приповедају, да је оставка Некерова узрујала сав париско становништво, које се тврдо одлучило да јурне и да се освети Версалу, која је била толико озлојеђена, да је требало да престо сруши до темеља. Верујте, да је ова руља више била у Паризу, но Версаљу и да јој је Париз био центар свима њеним смеровима.

Распуст фр: скупштине још већма озлоједи светину. Ово вештачки користи вође покрета, те увећају неред и узбуну. Полиције нестало, она ишчезе, она је била слабачна и немоћна, а на париским улицама заузе место гомила гоље и свакојаке светине. Маса се њихове бујно подизаху и повећаваху тако, да су почев од маја 1789 године париске улице биле препуне светине. Ко је позва, од куд дође, како се појави — то нико не зна да објасни. Почеше се прво злоставе, разбојништва, обарања магацина, отварање апсана и тамница, рушење споменика, паљење кућа и паркова и т. д. Грађани париски беху у чуду. Они хтедохе да образују народну милитарију за одбрану против ових паликућа. Од 14 јула, парижани су били тврдо уверени, да им опасност много већа грози од ових разбојника, но од краљевог двора. Али доцне све. Светина све заузе, она се створи господарем и никаква војска, никаква полиција није била моћна да јој стане на пут. Можда би покрет на Бастиљу извршен 15 јула био и осујећен, па светина не би Бастиљу

узела, само да је национална гарда имала добре вође и боље организације и да ју је подржавала краљева војска. Ну краљева војска била је неверна краљу, она га већином обману, те зато гоље заузеле на јуриш Бастиљу.

Бастиља је врло слабо била брањена. Онако како нам Мишље говори о јуришу на бастиљу, — у ствари није постојало.

„13-ог јула — вели Мишље — Париз се *брани*, а 14-ог Париз *напада!* Њему неки тајанствени глас говори; „иди и узми Бастиљу“. Овај дан „заузећа Бастиље,“ један је од најсветлијих дана француске револуције и француског народа.“ —

Ово заиста звони врло лепо, али савршено противуречи истини.

Мара је најбољи свједок. Овај окорели револуционар најбољи нам је сведок о заузећу Бастиље. Да њега чујемо, јер је он био ту на лицу места кад се Бастиља заузима, он је лично сам посматрао овај догађај. —

„Бастиља — вели Мара — била је врло лудо брањена од стране краљеве војске и зато је на јуриш могадоше заузети неколико војника, војници из краљеве војске и гомилице народа, већином склоњени од тубина немача и провинцијалаца. Парижани, ови вечити веззеци, могадоше на лице места само за то, да посматрају, што се око Бастиља догађа, али никако за то, да буду учесници јуришима.“

Дакле „цео народ“ о коме нам Мишље приповеда, своди се само на гомилу светине и неку гомилу франц. краљевске војске. Није било више од једне хиљаде бораца, и од ове хиљаде само њих три стотине бораца зашто су својски нападали а ти су били: гарда француска и војници из војске краљеве. Сем ових било је и неколико екзолтрованих револуционара, а највише радозналост света.

Оно, што се „битком“ карактерише, не може се применути на јуриш Бастиље. Одбрана — као што рекосмо — беше врло слаба. Било је таквих призора, да су људи радознало посматрали без плашње ово заузеће. Тако је на лицу места био сам канцлер Паскре. Многе даме, које су са екипажима пролазиле из шетње поред Бастиље, заустављале су екипаже и излазиле да гледају што се догађа око Бастиље. А, што је главно, позитивно се зна, да није ни пушке избачено при заузећу Бастиље!

Бастиља није ни имала провинције ни за један дан. Она није спремна за одбрану. Храну су за војнике у Бастиљи — којих је мало било — набављали из вароши преко лиферанте војног. Трговац, код кога је храна узимата, тога је дана спровео

у одређено време храну у Бастиљу, но храна није увезена, јер су је побуњеници око Бастиље разграбили. Због оскудице дневног obroka, побуне се војници, који су чували Бастиљу и нису хтели бранити. Командант њихов није им могао ништа учинити и сами војници — браниоци Бастиље — отворе широм врата на Бастиље, кроз која светина појури унутра без икаквог противљења.

Тако је у истини заузета Бастиља.

Ну оваква дела светине постадоше претече будућим догађајима. Глас да је „пала Бастиља“ пројури брзо кроз целу француску. Узбуни се светина, сељаци и они почеше гонити племиће по француској, горећи им и нападајући замке, пљачкаху и немилице уништаваху све, што је госпоцко и племићско. Војници туку своје старешине, ослобођавају заточнике, па са њима у друштву пљачкају и кољу.

То су посљедице пада Бастиље! То су посљедице 14-ог јула!

Већ 14-ог јула, — т. ј. истога дана — префект Бастиље беше кажњен за слабост и грехове своје. Његова глава, набодена на дугачко конопац, изаше из варош уз пратњу разројене светине. Знак био, да је светина господар ситуације у земљи. Ова дана зачета клица, да се сурва престо, да се краљ казни за недељу предака својих и да се узвиси терор!

III.

Једна од многих стаја у Бастиљи сачувала је целу историју ове тврђавице. Почетак је документима од 1659 године. Од ове године брижљиво су чувана акта и лепо сретивана. Нађени су документи не само за сва лица која су затворена у Бастиљу, него и за прогоњене из земље, стављене под тајни полицијски надзор и т. т. Документи ови нису само за Париз, него и за све полицијске округе у земљи.

У почетку револуције нађено је докумената у овој архиви до 100000. У XVIII веку, официр мајор Шваље добио је налог, да из ових докумената напише историју Бастиље.

Кад је заузета Бастиља, ови драгоцени документи нешто пропадну, нешто се растуре, а нешто пограбе и однесу разни колекционари, којих је тада много било у Паризу. Они су се користили овим погодним случајем, те се тако растури сва готово архива. Ови покрадени документи из Бастиље лутали

су не само по Француској, него по целој Европи. Тако је знатна гомила оваквих докумената пала у руке тадањем руском посланику. Цар Александар I 1805 год. откупи од овог посланика ова документа и преда их у Ермитаж у Петрограду на чување.

Данас се ови документи чувају у царској библиотеци у Петрограду.

Већ 16 јула 1789 г. у Паризу склопи се комисија из књижевника и људи од књиге и повјери јој се уређење архиве. Комисија се ова прво обрати општим позивом у целој земљи упућеним 24 јула исте године да грађани врате сви какав био докуменат из Бастиље. Овај распис уроди добрим плодом. Већ 2 новембра 1791 године, скупљено је докумената у колико се могло. Паришка комуна реши, да се ови драгоцени документи унесу у варошку библиотеку и да се што боље уреде.

Ту од овога рада не би ништа. Наступе познати догађаји из револуције и овај посао пређе у заборав.

Тек после поново педесет година, а то је 1840 године случај један донесе, да се ови документи опет пронађу. За њих се било савршено заборавило.

Млади библиотекар Фране Фрессон случајно их нађе у једном подруму „ареналске библиотеке.“ Случај се овај догодио при оправки куле. Требало је куљу мало доширити избијањем попречног зида, у ком су се видели нека узидана врата. Мајстори почну рушити овај зид и одједном наиђу на неке старе хартије, које су биле узидане у стара врата. Ове хартије, то су она бастиљска архива коју је 1789 г. почела да уређује одређена комисија. Та су документа општим називом звата „lettres de cachet.“

Од тога доба одпочело се уређивање ове архиве које је свршено у 1895 години.

IV.

Укратко ћемо извести, шта се из ове уређене архиве дознало.

Реч „Бастиља“ у старо римско доба одређавала је у прво време покретну кулу, која се користила при одбрани тврђава ради испада на опсадне противникове радове. Овакве су куле често употребљаване при опсадама за време Цезарево.

Фрессар у својој чувеној хроници напомиње и о овим кулама. Он нам тврди, да су оне често употребљаване на раскр-

сницама друмова, а по кад-кад и у унутрашњости главнијих градова и насељених места. Овакове куле зваху се „Бастиле.“ Оне су већином заштићавале увоз хране у варош. Доцне се овај назив уведе и у фортификацију па и куле, које су подизале на градским бедемима, називаху „Бастиле.“

Париски хронографи наводе, да су још 1356 године подизале куле овакове ради утврђавања вароши. 1370 године, кад се Париз бранио од Енглеза, подигнута је „Бастилја“ о којој је овди реч. Она је свој назив очувала до данас.

Значај „Бастиле“ се често мењао.

Тако, за време Луја XI и Франсоа I у Бастили су давати свечани концерти и прославе. У њој су тада становали гости краљеви.

Римеље је од Бастиле први направио тамницу за политичке кривце нижих класа, тако исто и племиће и дворско особље. Све оно, што је било опасно повладајућу династију, затварано је у Бастилју. Исто тако „Бастилја“ је много година одржавала војнички карактер. У њој су затварани официри.

Владавина Луја XIV одликована је верским гонењем и репресалијом против **NACIONALNA** **CRNE GORE** **BURDE** **CRNOJEVIĆ** **PUŠIŠE** Бастилју. Власт је веома пазила, да **CRNE GORE** **BURDE** **CRNOJEVIĆ** са злочинцима.

Сем ових људи, Бастилја је **CRNOJEVIĆ** пуњена и неким мистериозним личностима, које су доцније прешле у легенду. Шта ти се није надовезивало што је Бастилја тајно прогутала. Колико занешених романиста нађоше у тајанственим ходницима бастилјским машти својој материјала за своје романи! Неки су романски хероји тровани, неки вешани, неки убијани и угушивани у подземним ходницима. Све ове романске јунаке немилеце је прождирала „Бастилја.“ Нарочито за време дуге владавине Луја XIV, Бастилја је била готово једини извор машти савремених романсција.

Колико се није писало о некој „гвозденој образини!“ Овај врло класичан продукт појетичког мозга познат је већ целом читалачком свету, али мало их има, који и сада не верују да ово није ништа до гола машта.

Писац ове „гвоздене образине“ износи нам, да се под образином скрива брат Луја XIV-ог. Тако мисли заиста писац и један од највећих француских скептика, Волтер. Кад је овај ђеније у то веровао, шта је остало за друге људе, а шта је тек онда у оно доба изнешено неистина од других лаковерних

духова? У овој Волтеровој, тако да је назовемо — басни — нема ничег истинитог, сем неких појединости.

Тако у ствари је постојала образина т. ј. био је један записник у Бастиљи под образином, ово се дознало из документата званичних, нађених у Бастиљи, али тај човек није био брат краљев, него је био гроф Мациони, министар херцега малтуанског. Он је скривио нешто Лују XIV. и овај га је стрпао у Бастиљу. По тадањем обичају морало се крити лице овога великодостојника, па су му зато и метули образину. Образина је била од црног сомота, а не гвоздена.

У актима је нађено, да је просечно у Бастиљу затворено за време Луја XIV. до 30 затвореника.

У току XVIII. века број се заточеника умањео. У години пред француску револуцију било је просечно годишње по 10 заточеника. Онога дана кад је Бастиља пала јуришом било је њих 7.

Али је при свем том Бастиља државу скупо коштала. Управник Бастиље добијао је годишњу плату од 60.000 ливара. Паметни и штедљив министар знајући да је Бастиља изгубила свој државни значај, намеравао је „из штедње“ да је сасвим испразни и напусти. Када он падне са министарске столице и тако остане неизвршена његова намера.

Ну и пре Пекера, давно се говорило и предлагало, да се Бастиља поруши. Она је давно изгубила свој значај. Још 1784 године архитект Корте, као главни инспектор париских грађевина, поднио је влади израђен пројекат, да се „Бастиља“ поруши и да се на њено место подигне „трг Луја XVI-ог“. Други архитект предлагао је споменик на месту „Бастиље“. Споменик би био статуа Луја XVI-ог.

Дакле, све се више и више осећала потреба, да се Бастиља поруши и напусти. Тако је то било до пред револуцију. Кад је јуришом заузета и кад је изведен државни удар, поруше Бастиљу до темеља. Ово рушење Бастиље био је предзнак великој револуцији.

Превео: Н. В.

О, ДРАГА ГОСПО.

О, драга госпо, чудно ли ме снажи
Пролећа јасног животворни чар,
И свежа цвећа разметничке дражи
И врела сунца устрептали жар;
И плаво небо, као око јасно,
Над вама што се надсмешило красно.

Чаробни снови и сад ме облећу
Слободна као кад бејасте ви;
Сећате ли се, по трави и цвећу
Весело како вијасмо се ми?

Злаћаних коса, као мала деца,
Били сте тако пакосна деца!

За густим росом лептирива шарних
По цветној леји детели сте талас
А мене уздах захвати нехарни,
Да ми је да сам тај лептирак сад!
Верујте, ја бих паметнији био,
На ваша недра одмах бих се свио.

Ал лептир шарни не мишљаше тако,
У јасном зраку трептао му лет,
Бегунац мали весело вас варко,
Слетајућ крилма са цвета на цвет.
А ваше лице пламтело је жаром,
К'о бујан талас дизала се груд,
Опијен слатко необичним чаром
За вашом сенком летео сам свуд.
Многе смо леје погазили тада
И за то много претрпесмо јада.

А оно росно, погажено цвеће
Уздахну боно на умору свом,
И сад ми, ето, онај уздах леће,
И сад га чувам у сећању свом.

Сећате ли се, у вијању како
 Ко плаха дивљач претрнусмо ми?
 Сметена страхом, задихана јако
 Пред вашим оцем стајали сте ви.
 А оно мајско, погажено цвеће
 Моје су уши запамтиле веће!

Од тога дана где год цветак спазим,
 А ја га помно заобиђем сад,
 Нит преко леја расцветаних газим,
 Ко с вама што сам, несташан и млад.
 Сећате ли се, то је давно било,
 Детињства док вас миловао крас,
 Летесте онда за лептирским крилом,
 А сад лептири облетају вас.
 Ах, све се мења, престе ви њих гнали,
 А сад се они у потеру дали!

Драгутин.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

ПРОЛАЗНИ САН

Написала Милка Гргурова.

У одаји владаше свечана тишина, коју прекидаше кад-икад тужно јецање и нарицање младог девојчета, које се несвесно бацило на мртво тело своје мајке. Присутни жалосно погледаше на њу, а нико је не смеде удалити оданде.

Неколико госпођа, што беху у одаји, тихо су међу собом шапутале, па ће нека стара погрбљена госпа запитати:

— А како се зове та млада жена, што је умрла? Ја сам пошла на гробље, па кад прођох поред ове куће, видех да је неко умро, свратих се, али не знам ко је, видим само како то јадно девојче горко плаче.

— Ах! — то је сирота Марина, ништа слављена глумица. Њеном уметничком игром све нас је очаравала — рече тужно госпођа Л.... Али за само три месеца тако је боловала, чини ми се као да ју већ сви заборавише.

— Јадница! А ко јој је то, што за њом тако плаче?

— То јој је кћи.

— Била је дакле удата.

— Да боме, за неким капелником, који је свирао у позориштима оркестру. —

— Па где јој је муж?

— И он је умро још пре пет година.

— О, јадно дете, па сад оста сасвим само.

— Не то да осгаде само, него још и без икакве помоћи!

— Зар нису ништа уштедили?

— Јадна им уштеда, од шта да уштеде?! као да су плате наших глумаца тако велике, као што су по европским позорицима. Не само да нису ништа уштедити могли, но још и дуга имају.

— Ух, ух, за Бога! — рече стара госпа, вртећи главом:

— Па зашто нису живели према својој плати?

— Е, моја госпођо, тако глумци не могу живети, као што ми мислимо. Ви ваљда и не идете у позориште, па и не знате

шта се све од глумаца тражи, особито од глумице. Оне морају све костиме из разних времена, као и из модерних, саме себи набавити, а то боме кошта много, а особито, како је ушао раскоп и на напој позорници, то се једна с другом намеће, која ће сјајније одело имати. Има глумица две врсте: једне, које само своју плату имају и те се морају задужити да барем колико толико буду равне онима, које на лакши начин долазе до сјајних тоалета и накита. Ова јадна покојница представљала је прве улоге, требало је много и сјајног руха, а имала је *само* своју плату. Била је увек поштена и гледна жена, примерна мајка и велика уметница, уживала је свачије поштовање. Па поред свега тога још јадница није ни изданула, већ дођоше да јој све ствари попишу и запечате.

— Боже мој, Боже мој, да чудне несреће! Па зар то јадно дете неће добити из позоришта пензију? Та ја чујем, да они имају пензију.

— Да, имају само изнемогли глумци, али јадна њихова породица може у просјаке, кад ти родитељи умру. Глумци су се заузимали за покојницу, измиле су од управе, да јој приреде корисницу, којој се пензија донела, а сад јој послаше и венце, које од управе доде од њених колега, а и од поштовалаца, и ето сву је покрише пвећем, па ће јој когод и надгробну беседу изговорити, и онда су јој сву почит учинили, а детету како Бог да.

— Баш је то жалосно. Зар немају никога од рода?

— Она има неке даљне рођаке, ено их тамо где плачу, а муж јој беше из Чешке, као што вам рекох био је капелник у позоришту оркестру.

— Она је ваљда код вас на стану, кад тако добро знате њихово стање.

— Па да, беше! — рече мало нестрпљиво госпођа, којој се већ досади то испитивање.

— А где, а ко је овај младић, што се пригну над покојницом и онако горко плаче?

— То је ђак, што их је послуживао, и то је сироче, а покојница га је као дете своје пазила.

Стара госпођа продужила би још своје радознало запиткивање, да ју у тај мах не прекиде долазак свештеника. Госпођа А... устаде брзо, приђе девојчету, подиже ју са одра материног, па рече:

— Утеши се, Моника, чедо моје, тим нећеш мајку подићи.

— Она паде госпођи у наручја са узвиком:

— Јао! Мајка ме остави, сад никога више немам на овом свету. — На тај узвик трже се младић, подиже главу, па јој тихо рече:

— Небојте се, Моника, ја ћу се за вас бринути. — Али Моника у својој голомој тузи није ни чула, што јој он рече. Младић могаше имати осамнајест година. Био је добар ђак, учио се добро, а издржавао се, послужујући и учећи млађе ђаке. Покојницу је поштовао и волио као своју мајку, па хтеде из благодарности да се сада и за Монику брине.

Моника још није навршила четрнајест година. Па и ако за њене године беше доста високог узраста, ипак је била још сасвим неразвијено девојче. Имала је лепе загасите очи, чело и ако мало, али врло лепо. Косу је изнад чела чешљала и сплела у две дугачке смеђе витице, нос фини, уста мала, а зуби као два низа бисера, лице јој беше врло мило, али и необично бледо.

Кад јој мајку саранише, почеше се рођаци препирати, који да узме сирото девојче. Сваки нађе неке тешкоће због чега ју не може узети к себи. Док најпоследња између њих најсиромашнија, а при томе удовица са петоро деце, не рече:

— Па добро, кад ју није од вас нико може примити к себи, ја ћу је узети, па кад је су мајка шесторо, нека буде и она седма. — Сви су рођаци сматрали да је то најбоље. И хвалише јадну удовицу за њен племенит поступак, али јој не повудише за то и помоћ, што јој наговарише на врат сироту Монику, која се у једно и поплаши, мислећи: Шта ће, ако је та њена рођака не узмогне шиљати у вишу женску школу, у којој је већ свршила трећи разред. Но њена рођака, и ако беше у великој сиротињи, ипак не могаше примити на своју душу одговорност, да не шаље у школу Монику, којој би тим одузела могућност да буде учитељица, и да постане самостална. Моника је бар с те стране била утешена. Она је врло радо учила, и била је у свима предметима прва, а особито у цртању.

Тако она сврши са одличним успехом и четврти разред, и таман да пође у пети, кад једнога дана дође неки странац њеној рођаци, и заиска Монику, коју затече у највећој сиротињи; ова јадна жена, која ју прими, једва је могла и своју децу којекако одевати. За то овај странац науми, да ју поведе собом, те рече:

— Ја сам стриц покојног јој оца, нико ми не јави да јој је и мајка умрла. Тек пре две недеље дође одавде наш неки познаник. Зачуди се да ја нисам чуо о смрти Маришиној, па

ми рече, да је иза покојнице остала ћерка без помоћи и без икога ближњег свога, те похитах ево да ју к себи узмем. Видим, драга госпо, да вам није лако поред ваше шесторо деце, још и на њу да трошите, па за то ми ју уступите. Ја сам први радник у фабрици од порцулане, која је близу Карлсбада. Истина имам и ја деце, али та су већ сва велика и удомљена.

Госпођи Цаји беше врло тешко да се растане с Моником, коју је врло заволела, али је увиђела и сама, да ће се овај њен стари рођак боље моћи побринути за њену будућност.

И Моника беше исто тако тешко, што оставља ту добру жену, која је с њоме поступала као с рођеним својим дететом а највише јој жао беше Чеде, којег је волела као брата, који јој помагаше куповати књиге за школе. А и често откидаше од својих уста, само да њој може прибавити оно, што јој је потребно. С њаме је често ишла и на гробље да се исплаче на гробовима својих родитеља, па се с њима и разговарала о срећном своме детинству, и Бог зна даће ли још кад-год у своме животу моћи доћи да се помолити за душе њихове.

Тако Моника остави своје сестрине, оде са стрицем свога оца у сасвим заједнички живот са свима.

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Од то доба прођоше пуни три године. Близу Карлсбада, била је на гласу фабрика од Порцулана, „Фијале“, Ту су се израђивали најфинији порцулани, а особито дивно сликање на вазама и другим предметима. Било је и женскиња, које су се бавиле с тим радом, међу којима беху и врло даровите.

Док су тако сви седели удубљени у своје радове, уђе нека врло отмена госпођа са првим радеником. Она је путовала, па је хтела да се сврати и у фабрику, што је и пређе то врло често чинила, па да купи што јој се буде допало, а у једно и да види колико напредују у раду, а особито је волела оно одељење, где сликају.

Та је госпођа могла имати око педесет година, али још добро одржана. На њој беше просто одело, али веома укусно, што јој и даваше врло красан изглед. Она је лагано корачала од једног до другог сликара, и посматрала како који ради. Кад је дошла до неке девојке, која је имала мало узвишеније место где је радила, и која се беше тако удубила у свој посао, да није ни опазила да је ко близу ње дошао, госпођа застаде за тренут, погледа ту младу девојку, којој су очи необично сијале,

одма је помислила да ова девојка не ради свој посао по обичној шаблони, и као неки занат, но да се код ње при сликању идеје рађају. Лагано је обиђе иза леђа да види боље шта ради. И заиста се не мало зачуди, кад угледа дивно вештачко сликање на некој великој вази.

Дуго ју је госпођа посматрала, час је гледала њену малу паметну главу, а час њен уметнички рад, којем се беше предала свом својом душом. Наједанпут девојка остави на страну кичицу, метну руку на чело, упре свој испитујући поглед на свој рад, као да хтеде запитати сама себе: да ли је израдила онако, као што је стварала у својим мислима? Наједанпут указа јој се задовољан осмејак на уснама и спусти руке у крило. У исти мах осети, да ју неко дирну по рамену, она се нагло окрете и угледа пред собом ту госпођу, која је врло љубазним гласом запитала:

Дете моје, где видесте тај дивни приказ, који овде насликасте тако уметнички? —

Девојка ју изненађено погледа, а затим јој се поклониле, па рече:

Ја сам ово насликала по својој уметничкој идеји.

— Шта, дете моје, зашто ова идеја пониче у вашој глави? Онда вам морам признати, да вас је Бог обладио двоструким даром. Не само да вештачки израђујете, но и своје властите идеје, које вам душа замишља, тако дивно изводите. — Девојка се смерно поклониле пред госпођом, а очи јој се необично за-светлише, као да хтеде рећи: — О, имам ја пуно нагомиланих идеја, али ми недостаје праве студије. — Госпођа, као да је разумела њене мисли, па рече:

А би ли хтели, да још учите, да се усавршите у тој лепој уметности? Девојка узвикну са неким одушевљењем — О, госпођо, била би најсретнија, кад би то могла, али ја сам сирота.

— Говорите ли још који језик осим чешког?

— Говорим, госпођо, српски и француски!

— А где сте та два језика научили, особито српски?

— У Србији, у Београду, где сам се и родила. Ја сам Српкиња, отац ми је био Чех, али мати права Српкиња. А француски сам научила у вишој женској школи.

— Дакле ви сте из Србије, па како дођосте амо? — Девојка јој мораде испричати у кратко целу своју историју, коју је госпођа са врло великом пажњом саслушала, па онда рече ганутим гласом:

— Ваша ме је судбина веома дирнула, дете моје. То је лепо да се ваш стари стриц за вас брине, али ви требате јаче подпоре, ваш је таленат велики, и треба да се развија безбрижно, у сваком изобиљу. Само тако се могу и идеје све више рађати. А како вам је име, дете моје?

— Моника Копривић, милостива госпођо.

— Дакле и Ческо име!

— Тако се звала мати мога оца, па је моја мати желела, да се и ја тако зovem Моника.

— Разумем, дете моје, ваша мати беше добра, као и сами што сте. Дакле ви сте право уметничко дете. Мати вам беше глумица, отац музичар, а ви сликарка. По моме мишљењу ви сте се одали на најблагодарнију струку уметности. Сад тај дар треба дотерати на ону висину, коју ћете ви лакоћом достићи. Ништа није горе но половно знање. Били хтели бити моја питомица, да вас ја дам да се образујете и усавршите?

— О, госпођо, а како не би хтела примити ту велику милост, коју ми нудите. Само не знам хоће ли ме — —

— Хоће ли вас ваш стриц отуђити од себе? То га се бојите? а где вам је стриц?

— Моника погледа на старог раденика, који се наслонио на неки стуб у извесној даљини од њих, али је ипак могао чути цео њихов разговор. — У девојка брзо погледа на ону страну, па, кад угледа старог раденика, насмеши се, климајући му главом пријатељски да приђе ближе, па онда запита Моника:

— Да није ово ваш стриц? Познајем ја њега одавна. Ми смо стари познаници, долазила сам ја више пута у фабрику. За тим се окрете раднику, па рече:

— Није ли тако?

— Јесте, милостива госпођо.

— Онда сте ваљда чули и наш разговор?

— Јесам, милостива госпођо!

— Па допуштате ли, да се ја од сад бринем за ово девојче.

— О, милостива госпођо, како би се смео ја незнатан раденик противити вашој милости, којом изволесте удостојити ово сирото дете.

— Добро дакле. Ви ме познајете, али треба и ово девојче да зна ко сам. Ја сам удовица Амалија Панек, немам никога свога рођеног. Ви ми се, дете, веома допадате. И хвалим Бога, што ме обдари са толиким имањем, да могу и другима од користи бити, а особито тако милом и даровитом девојчету, као што сте ви. Дакле, до виђења! Доћи ћу најдуже за осам

дана опет овамо, дотле, драго дете, будите и ви спремни да можете поћи са мном у велики свет. За тим пружи Моники руку, која јој учтиво пољуби, а г-ђа Панек пољуби Монику у чело, — кад изађе и седе у своја кола, окрете се још једном раденику, који ју испрати до кола, па му климну љубазно главом. А кола брзо одвртташе.

Кад се врати старац и затече Монику замишљену, рече, јој:

— Дете моје, радуј се, да си се допала овој госпођи, твоја је срећа осигурана!

— Али ко је та госпођа? — Запита Моника, још чисто у неком чуду из ког не може к себи да дође.

Та је госпођа врло богата, и од старог племства. Али од онога, који су вазда са народом ишли, и увек га помагали. Увек су ваљане сиромашне синове или кћери на пут изводили. То је с оца на сина прелазило. Ово је госпођа, како ми се чини, посљедњи огранак те племените породице. Али је већ многој сузе утрла и утешила. Ето сад и тебе своје милости удостојава. Буди јој, дете моје, вазда и то века благодарна.

NACIONALNA

BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

Прођоше равно осам дана, а г-ђа Панек, појави се опет, али сад дође да проведе своју дитињину, која је за то време морала дати оставку, па и сама се скрива да пође са својом добротворком. Поред свега што се радовала да пође у велики свет, гдје ће довршити и усавршити своје студије, сузе је ипак облише, кад се растаде са својим старим рођаком, код ког проведе три године. И сад оде с овом госпођом, коју једва познаје. Али госпођа Панек беше једна од оних госпођа, која је својим пријатним и отличним понашањем умела брзо свакога освојити. Тако се и Моника, већ за врме путовања сасвим приљубила госпођи Пансковој. — Она ју одведе управо у Флоренцију, и не хтеде ју остављати саму. Хтеде Монику образовати и усавршити не само — у уметности, но да је покаже свету и као праву даму, за коју је Моника сва својства имала.

Г-ђа Пенек не имађаше никаквих ближих сродника, а њу је тако завољела, да ју је држала као своје рођено дете. Моника је пливала код ње у сваком изобиљу. Била је дивнога узраста, пуна духа. Г-ђа Пенек сваки дан је све више уживала у њој. Оне су се надметале умним досеткама, отличним понашањем, па и љубазношћу. Г-ђа Пенек с радош-

ћу је посматрала како се Моникин таленат и дух све више развијају. И уверена беше, да ће постати велика уметница.

* * *

Равно четири године проведоше у Флоренцији. Моника је већ имала дивних својих композиција, и кад је једном седела удубљена изводећи на платну своју нову идеју, „ремек дело.“ неки млади сликар, који је радио у близини њеној, посматрао је њено лице, које се сијало тако, као да ју је нека небеска светлост обасјала. Он је радо гледао Монику, али му се чинило да је она сувише горда, и то га је удалило против ње, а мало и завист, те је чисто гледајући њене слике, правио примедбе са ироничним осмејком.

Тако кад је једном Моника спустила своју кичицу, и са неким задовољством гледала свој умотвор, он јој лагано приђе и рече:

— Госпођице, ви уливате у своје слике толико топлоте ваше душе, да се бојим, да неће ништа остати од те топлоте за ваше пријатеље?

— О небојте се, господине, гледајући у моје слике топлоту душе своје, оне ми дивно то врло ју, што ме одушевљавају и загревају својом истином, те тим више волим своје *праве* пријатеље!

Младић се угризе за усне и зловесно се удали, а Моника даље продужи свој рад. Тако је све она отпраљала, који би се усудио, да јој и најмањом иронијом што примети.

Моника је побрала ловорике при изложби својих слика. Највећи уметници одаваху јој своја поштовања и признање. Па и број обожалаца удвостручио се. Са свију страна слушала је саме похвале. А њена добротворка чисто се подмлади славом своје обожаване питомице. Монику је и занела мало та слава. Њено честољубље све се више у њој развијало, тежила је све више да се усаврши у својој знатности, те да достигне ону сјајну мету, где би се могла упоредити са великим уметницима света. Уметност јој беше сва њена љубав. Брига није имала никаквих, у сваком је изобиљу живела. Своју је добротворку поштвала као какву светицу и њој се једино покоравала. А гђа Панек уживала је чак и онда, кад би њена питомица бивала кад и кад и упорна.

Највише су Монику окружавала два племића, неки Маркиз Д' Аверкур, и неки Енглец, Хетфорт, овај посљедни беше неизмерно богат, и једнако је ишао за њом као њена сенка. А Мо-

ника се са својом добротворком често насмијала том заљубљеном Енглезу.

Ко је Монику некад видео као сироче, а послје као скромну радницу у фабрици, и сад као уметницу и светску даму, тај неби никада мислио, да је то једна иста особа. Шта више постала је мало и охола, слабо се и сјећала своје прошлости.

Гђа Панек оде са својом питомицом у Рим, гдје је желела да јој се њена љубимица још више усаврши. Разумије се да су похитали за њима и ова два кавалера. Особито Енглез није их никада губио из очију. Свуда их је пратио, и био је редован њихов посетилац, а сретан што им могаше указивати своје услуге.

Моникина је највећа жеља била да оде у Ватикан, да разгледа ону дивну галерију слика, од највећих светских уметника. Кад је Малика посматрала такве слике, желела је да ју чико не узнемирује. Али их је гледала са неком побожношћу. И док је ишла од једне до друге, дотле гђа Панек са оне два кавалера седела у једном углу велике сале и тихо се с њиме разговарала.

Енглез је био веома забљевљен у Монику, па се и интересовао о свему, што се њеном животу догодило. Након им је гђа Панек, испричала њену историју, на Хетфорте, који још већи утисак. Он рече са неким одушевљењем, у колико се у опште он могаше одушевљавати:

— Ви сте, госпођо, учинили велико дело, што сте се примили те дивне девојке. То је прави геније. Много сам пута себи замишљао жену, каква би била, која би се мени могла допасти, и после дугог путовања једва сам нашао свој идеал.

Г-ђа Панек погледа га изненађено, па рече сасвим озбиљно.

— Али Моника неће да се удаје, она живи сама за своју уметност.

— То се тако каже, док не наиђе на онога, који јој је суђен, рече Д'аверкур, смешећи се.

Енглез се мало замисли, он се ипак надао да ће бити у стању освојити срце лепе уметнице. Угледан је, богат је, може јој испунити све њене жеље и фантазије, који ће радо с њоме путовати, ако хоће и на крај света. Обојица су се дивили г-ђи Панековој, да се одважила путовати с њоме већ ето неколико година.

Ја то чиним са задовољством, немам никога свога блиског рода, па шта ме веже да сједим код куће, кад могу да будем

од користи овом милом створењу, које волим као своје рођено дете. А у њој су стајала сва добра својства.

Док су се они тако разговарали, дотле се Моника дивила умотворима Рафајеловим, Микел-Анђеловим, Тицијановим и осталима. Стојала је као очарана пред Рафајеловом „Мадамом Сиктиском“ Непомична, бледа, човек би помислио да није живо створење, кад јој не би очи погледао, које су се светлиле са неком божанском ватром, у којима се огледала њена одушевљена душа, две крупне сузе скотрљаху се са њених дугих трепавица, и да је у том тренутку Рафајело могао оживети и видети ју, он би сам себе превазишао сликајући је.

Моникин се дух виноу далеко у прошлост, она се наједан пут нађе у сред свију тих великох уметника, гледала је себе како пада пред њиме на кољена, како их моли за милост да ју узвесе до оне божанске висине, до које су се и сами уздигли. И њој се наједанпут учини као да јој се њихове бледе сени приближују, па спуштају своје суве руке на њену главу, уливајући сваки од њих свој дух у њену душу, која је била сва испуњена неким небеским животом. Тело је њено укочено и и без живота, док се њена душа виноула у духовно царство уметника, чија су тела већ давно и давно постала сам пепео.

Она није ни опазила, како ју је посматрао неки млад човек врло занимљиве главе и бледа замишљена лица. Њен се поглед и нехотице заустави на другу слику, до које је стајао тај млад човек. У заносу своје гледала га је очима душе своје као сенку оних, од којих је молила милост да се сме с њиме упоредити. Обоје су се неко време укочено гледали, док најпосле не опази да се та сенка њој све ближе примиче, па на последку и проговори неким пријатним гласом и чистим српским језиком.

— Моника, зар ме не познајете? Моника изненађена погледа га боље и тек сад виде да је то живо створење, које јој сасвим близу дође. Па пошто не одговори ништа, то странац понови питање:

— Зар ме заиста не познајете, госпођице Моника? — Тек сад се она разабра из свога заноса па рече:

— Извините, господине, али ја не могу да се сетим.

— Имате право; девет година измену младића више но девојче. Ја сам вас одма познао. Можда се нећете више сетити ни мога имена? Али да је жива ваша мајка, она би ме за цело познала. —

— Да нисте ви Чеда, који је некада — код ваше мајке послуживао?

— Је ли могуће, ви сте дакле! Али како дођосте амо? Па како сте се променили.

— Одао сам се на изучавања природних наука, па и на старине. Да би их боље изучио, влада ме је послала, да мало по свету пропутујем. Тако ево ме сад овде, где ћу се бавити само неколико дана, па онда идем и у Флоренцију. Тражио сам вас непрестано, знао сам да сте у Риму, али Рим је велики, већ сам мислио да вас нећу ни наћи. Па ето ипак сам срећан нађох вас. Слушао сам много и много о вама, на све стране вас хвале и узносе!

— Ох да, можда мало и претерују! рече немарно. — Боље причајте ми што о себи, како сте ви за цело то време живели.

— О себи немам много шта да причам: кад сам свршио школе у Београду, добијем као добар ђак благодејање, да продужим науку у страним државама. Тада да сам већ професор на великој школи, послаше ме да боље упознам и усавршим, бар за вријеме школских Ferien, шта сам им двоструко благодаран. Јер толико прилика само и вас нађох. Ето то је све што вам имам о себи да кажем. Међу тим кад сам у Београду, одлазим често на гробове наших родитеља, а на гробу ваше матере; сећам се вас драга Моника, нашег драгог детинства, наших сретних дана кад бисмо сви заједно, пролијеш топле сузе захвалности и љубави моје према — — —

У исти мах дође г. Хетфорт, поклони се пред Моником, па рече:

Г-ђа Панек, са нестрпљењем чека вас.

Моника се трже као из неког заноса. Њој је веома пријао разговор, који је са Чедом повела. Али помисао да ју чека њена помајка, она све оставља, и хита к њој. — Окренете се Чеди, па рече само:

— Извините, морам — посетите ме — и оде. Ни руку му не пружи. А г. Хетфорт, узео је брзо под руку и одведе до г-ђе Панек, која је већ изашла са г. д'Аверкурром на чист ваздух. — Чеда остаде гледајући за њом као скамењен. Тај нагли одлазак изненади га, па — и порази, те као у чуду неком запита сам себе: — Је ли могуће да је то Моника, оно добро дете, која је са мном заједно слушала своју добру мајку, која нам је увек давала најлепше и најбоље савете. Та и мајка

joј беше велика уметница, али је остала увек љубазна, скромна, на и снисходљива! Па зар Моника не наследи и врлине своје матере, као што је и њен таленат насљедила?! — Тако је сиромачеда размишљао, док се не сети, да и сам пође кући, колико се обрадова што Моникау виде после толиких година. Толико га сад нека туга обузе, кад ју виде да то није више оно мило чедо, које беше као дете. Богатство и велики свет занели је, начинише од ње поред велике уметнице још и светску даму. Али — за њега је изгубљена.

Он ју је може бити врло брзо осудио. Моника је свом душом својом била одана г-ђи Панековој, да данас она у своме срцу не зна за другу наклоност до једино да угоди својој добротворци. Не беше ни према својим свакидашњим кавале-рима ни мало учтивија, но што беше према Чеди данас, ког не виде девет година, и ког мораде тако брзо оставити и на тако њему чудан начин

(Свршиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

* * *

Бео дан умину... Сунце мило сину
И последни лако утрну му зрак.
А над земљом тихом раширио крила
И копреном густом увио је мрак.
Тишина и тама... Нестаде песама,
Као зраке сјајне што потону моћ —
Под окриљем мрака и големе таме
У густу и мрачну магловиту ноћ.

Али моје мисли
Опет к теби лете,
Неспокојство грозно
Чудне слике плете;

Ја стрепим и чекам
Да умине ноћ,
Да умире лет

И светом овлада доћ.

CRNEGORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

А кад зора рана, лица обасјана,
Провири кроз густу, непровидни мрак,
Кад умилно сунца на истоку рујном
Засветли, трепетне тај влањани зрак —
Дан када освоји, живот кад завлада
И одбегне овај успавани сан,
Кад се сјајно сунце на небу укаже
И светом овлада ведар, бели дан: —

Моје мисли опет
К теби с чежњом лете,
Неспокојство грозно
Слике чудне плете;
Ја летим и жури
Као вихор, змај,
Те да што пре паднем
У твој загрљај.

Т А М Н И Ч А Р Е В А Ж Е Н А

(од В. Прокшера).

Стида, срама и укора
Жиг ти сада чело краси;
Свако види гр'јехе твоје —
Не могу их спрат' таласи.

Стидом, срамом жигосана,
Ја ћу свагда пратит тебе —
Од св'јета те одбачена,
Љубит' више него себе.

Сав свијет се тебе клони,
Па и грешна душа твоја —
Цио свијет презире те,
Ал' те прати љубав моја!

Ако ј' на смрт рањен тигар,
Тигрица га не оставља.
О, мој драги, зар тигрица
Да те твоја заборавља?

С руског препјевао: М. Д...н.

Д О Ћ И Б Л И Ж Е...

Дођи ближе, чедо моје,
Ја не могу сам;
У срцу ми оган, гори
Букти силни плам!

Сунашце је давно пало,
Да почива сан,
И са њиме бл'јед и стидан
Сакрио се дан!

Сад ће мјесец мрачна лица
Сам по небу доћ',
Да потражи зв'језде своје,
Кроз ту тавну ноћ.

Видиш, душо, како силно
Срцем љубе сви;
Дођи и ти, зв'јездо моја, —
Љуб'мо се и ми!

Нек ми гори на уснама
Ока твога жар, —
Дођи, чедо, дођи мила,
Ил' се бојиш зар?!...

То је лишће, што трепери —
Мали гора сва;
Мисли — пламен изгореће
Срца, обадва.

CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Ноћ је тиха, дуси лете —
Чуј Амора глас;
Ајде, душо, лети младост,
Лети часом час...

Ох не бој се! — то анђели
Долазе у сну,
И праведним показују
Рајску долину.

Ја сам грјешан, неће амо,
Небој се, небој!
Анђ'о знаде: тебе љубим,
Слатки рају мој!

Гледај како мјесец лута,
Тај старина с'јед;
Ал' још љуби зв'језде своје
И тужан и бл'јед.

И у гори славуј љуби
Цв'јетак убави; —
Љуби, чедо, ти се небој
Наше љубави!

Тако, тако, злато моје,
Љубимо се ми;
Док не свене мајско цв'јеће
наше младости!

Тако: стисни, љуби, грли —
Ах, пољубиц тај!...
Блажен, ко дух свој остави
У твој загрљај!...

Пусти нека срца наша
Зај'дно гасе плам;
Ах, не криј се — дигни с лица
Златне косе прам!

Љубимо се — младост вене,
На што сумња, страх?
Знаш ли што ће од нас бити:
Пепео и прах!

Близак—Вазата.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

А И Д А
ЕТИЈОПСКА РОБИЊА.

Египацка легенда

од Велиће-а Веносте

по једнаестом издању

ПРЕВЕО: „Сутварскій.“

Историјски поглед на Египат.

Египат ¹⁾, стара колијевка знаности и умјетности, осјетио је притиске најгорег тирјанства, страдајући најприје од Римљана, пак од Арапа и Турака; и они сви тежијаху да избришу прогрес цивилизације оног предјела, који је знао уздигнути народно јединство на високи степен благостања. Египат се нађе у новом животу, започевши племенити напори почетком нашега вијека од гласовитог Абду-Алја, великог основаоца данашње династије, а настављени од негових наследника, да уведу источну просвјету. Сасвим тим земља је у зависности од Турске. Апсолутна је власт у рукама једнога паше, који носи назив вице-краља; плаћа високој Порти данак од преко 10 милиона лира, а у случају рата пружа помоћ од 20,000 војника. Част је нашљедна у правој линији, у дому данашњег вице-краља, Мухамеда Тефика, прворођеног сина Исмајил-паше, којег наслиједи 1879 године.

Нил, гласовита ријека, утиче у Египат код Асуана (Сијене), по ступња сјеверно од Тропика. Мистеријозна копрена, која прикријеваше његове изворе, дијелом је развучена. Спеке, године 1863., а 1864. други научењак, неустрашиви Инглез Бакер, својим испитивањима доспјеше до резултата, те пронађоше прави његов извор, тврдећи, да извире из језера Викторије — Нијансе, у Галском предјелу, на једној висоравни близу Абисиније, који стјецањем двају главних извора тече

¹⁾ Име, под којим је овај предјео познат био у прошла времена, до знаје се од јеврејских писаца, који га називају земљом Месраимском, именом другорођеног сина Камова.

све више, повећавајући се неизбројним притоцима, од којих западни, који је већи, назива се „Бијели Нил,“ а источни пак мањи „Плави Нил.“

Прије него ли ће уљести у Египат, Нил тече кроз ждрџела планинска, која му сметају да се разлије и пријече му струјењу, те прави једанаест брзих и страшних скокова. Два се збивају у Сенару, осам у Нубији, а пошљедњи код Асуана. Утјечући за тим у Египат, ријека прави жубор, који се чује на даљини од неколико километара²⁾. Послије Асуана Нил је бродљив, протијече тихо сву египатску долину, дијелећи земљу на три дијела: *Горњи Египат* (дио старе Тебајде) од Асуана до по прилици Монфалуда; *Средњи Египат* (Елтаномија) од Манфалуда до Каира; *Доњи Египат* (Делта, по својој троуглој форми, слична грчком слову Δ .) од Каира до мора.

Као што се земља дијели на три дијела, тако се дијели и стара народна историја те земље на три дијела. Прва два дијела одигравају се у Горњем Египту и средњем (Тебе и Менфи), а трећи дио у Доњем Египту (Саис или Саиде). — Страбо приповиједа, да, кад је Сезострис подвргнуо цијело краљевство под своју власт, раздијели га на 36. управа, а Херодот каже, да се под Амазисом рачунало у њему 20,000 настањенијех градова. Факт је, да је Египат био стара држава, на много старија, него ли што нам историја прича, богата и одвећ насељена, као што свједоче јасно сви споменици. — Развалине, које нам и данас казују славу и величину египатску, налазе се особито у Тебајиди и Елтаномији. На земљишту, гдје се налазаше краљевски град Тебе, саграђен од Бузириде³⁾, опажају се старине, којих остаци запремају простор од три километра и на једној и другој обали ријеке. Шума од 134 колосалне колоне, силесија остатака огромних кипова богова, храмова и гробова „града мртвачкога“⁴⁾ јесу доказом велике про-

2) Налазило се тако срчаних људи, који се усуђиваху пловити низ скокове, а без икакве погибелџи.

3) Тебе у јевропском језику значи ковчег; и прича се, да му даде Бузирида то име у почаст великог Нојевог ковчега, у којему је, сходно предању, род људски спасао.

4) „Мртвачки град“ са својим многобројним гробовима, укопаним у шпиле, лежаше западно од Теба, с једне и друге стране једне уске долине, која се налази међу планинама Либијским. Она служи богатим музеом египатских старина сваке врсте.

свјете Горњег Египта. — У Дендерама налази се између старина велики храм, за који се сматра, да је драгоцени модел египацке архитектуре, а гдје се нашао знаменити *планисфер*, који бѝ 1821 године пренешен у Француску. — У Лукзору и Карнасу налазе се страшне рупевине храмова и дворова подигнутих под трећим од аменофа. Између многих чудеса налази се и једна одаја у дужини 104 метра, а у ширини 52 су 134 колоне, од којих неке су високе 23 метра, а широке четири. Зграде Карнаса бијаху спојене са оним од Луксора једном путањом од 160 сфинга. — У Тебама пак бијаше колосални кип Мемнонов, који, при грађивању сунца, даваше особити звук, којег бијаше узроком ненадно допирање сунчаних врућих зрака послје ноћне студени.

Хомер, пјевајући моћ Теба, каже, да је имао стотину врата, да бијаше одвећ насељен, тако да можемо вјеровати, да је у њему становало, по прилици, до 4 или 5 милијуна народа, ако је кроз сваки од оних врата имало пролазити 10,000 војника и 200 тарница. Било како било, то појетично мњење, вјековима постојеће, сад је већ сувише. Источњаци називају вратима дрворево огромне конструкције; јер знамо да се њихова раскошност састајаше у гдњи једних величанствених врата, која с пута вођаху у двориште (авлији), иза којег налазаше се двор. Константовати се може, да су Тебе имали око 2 милијуна становника.

Ептаномија пак посједаваше многе величанствене споменике, између којих храм црног Тора или Апи, који бијаше идол од најпобожнијих код Египћана, као што ћемо у наставку видјети.

У средњем Египту уздизаше се Менфи, град, у којему се већим дијелом збива легенда, коју имамо намјеру причати. — Менфи би саграђен од Еухореја, једног од нашљедника Озимадија, око год. 1288 прије народне ере, на мјесту гдје се Нил разграњује,⁵⁾ у размаку од 150 стадија,⁶⁾ украсивши га храмом Птаховим. Опточен опкопима и насипима, који га чуваху од ријечног разлива и непријатељског нападаја, град, за који се држаше да је кључ Нила, доминираше земљом. Менфи је

⁵⁾ Неки мисле, да Memphis долази од Mepmtha, што значи: Господње воде (Потоц), које кад несташ, да се Нојева обитељ ту у Египту настани.

⁶⁾ Стадиј износи по прилици шести дио километра.

био митропола онога предјела, који се данас назива Каиром,⁷⁾ и резиденцом кралева, све док Александар не сагради Александрију, која постаде метрополном Египта под Птолемејима и Римљанима, изједначајући се у величини са старима египацким градовима.⁸⁾

Не далеко од Менфи и дан-данас се налази Јосифов бунар, у стијени укопан, одвећ невјероватне дубине, који служаше у вријеме суше, да уздигне нилску воду на један брежуљак, са којег је раздјељиваше разним прокопима. — Ептономија је гласовита и ради пирамида — фараонских брда, као што их Турци називају. Најљепше и највеће налазе се у једном скупу код Гизеха, града на лијевој обали Нила. Има у све 20 таквих здања. — Пирамиде су чудновати споменици, које вријеме не може уништити, а које, нема много, бијаху убројене међу свјетским чудима: жалосни и вјечни свјedoци лудог поноса краљевâ особито Менфијских, који жртвоваше на хиљаде људи, а да само саграде један гроб и да стеку неумрлост. Али све пирамиде не подигоше Фараони, наслов, који се у оно доба даваше краљевима египатским, а о којима говори стара историја о Јосифу и Мојсију.⁹⁾ Само двије највеће зна се да припадају Фараонима. Прва је висока 362 фута широка у базису 227,25 м. и на вршку 9,90 м. друга је мања.¹⁰⁾

Ова су здања ишарана мистериозним писмом од првих египацких свештеника, које се састоји у знаковима и ликовима, а које се назива јероглифично, које се није могло разумјети све док се не пронађе године 1799. Розетин камен¹¹⁾ са тројезичним натписом, те који пружа могућност тумачења јероглиера. Наступи племенито натјечање међу научењацима свију народ-

7) Каир, метропола свега Египта, налази се на десној обали Ниловој, на оборини планине „Мокастам“; велико трговачко средиште. — Каир на даљини преставља шарени и угодни поглед; дочим у унутрашњости је прави лабиринг са вијугастим, тијесним а каљавим путовима. Има лијепих мошеја, елегантних водомета, велељепних купалишта, величанствени двор вице-краља, или градић, и пребогати музеј египацких старина.

8) Овдје се вођаше трговина са Истоком, прије нег ли Португалци открише рт „Добре наде“.

9) Фараон долази од „Pharaoh“, што на египацком језику значи краљ. Историја не назива овим именом него само Јефреја.

10) Пирамиде су здања тетрагонална, која довршују вршком, а често и широким таваном, поплочаним камењем; неке пак и опекама; саграђена по одређеним математичким пропорцијама. Ако се може вјеровати свједoчанству Херодотовом, радило је на њима за 30. год. сто хиљада радника.

11) Кам Розетин пренешен је у Лондон.

ности у намјери да растумаче јероглифе; ал' ефект не одјекну већ у малој мјери на трудове научењачке: сасвим тим разјасни доста прилично домаћу историју Египта. ¹²⁾

Не далеко од Менфи уздизаше се једно чудо, чудноватије од пирамида, на име огромна зграда, група дванајест палача, које, како Херодот приповиједа, имађаху дванајест покривених авлија, шест од сјевера а шест од југа; сва наоколо опасана видом, бројећи 1500 соба над земљом, а исто толико под земљом. Потешкоћа наћи се на безброј тараса и галерија, које собе спајаху даде томе здању име Лабиринт. ¹³⁾

Испод, Докекархија особито служила је гробницом краљева и станом светим крокодилима. Кад-када се сакупљаху изасланици свега Египта да принесу заједничку жртву боговима у разним храмовима овдје њима посвећеним.

Дјело руку љуцких бијаше такођер и језеро Мери, или Мериде, по краљу, који га створи. ¹⁴⁾ Ако је предаја истинито до нас доспјела, језеро Мери рачунаше око 80 километара у наоколо, а око 97 метара дубине.

Цијељ овог рукотвора бјеше чудновата, као што ћемо видијети, исто као прокопа Јордану, да се исправи, колико могуће буде, плодност Египта, до којег самог зависи плодност Египта, од плодности и неплодности, по довољности или недовољности воде. Јер док се сакупљаше воду са земље, када бијаше одвећ поплављена, вода савијаше да натопи земљу, када ријека не могоше натопити. На сред језера уздизаху се двије пирамиде шупље, а свака од њих имађаше колосални кип; високе око 97 метара бијаху у исто доба украсом и додатком тој великој локви. Вријеме је у заборав бацило многа имена, ал не онога Мериде, којему, кад обави тако чудно дјело, бијаше циљ благостање свога краљевства.

У доњем Египту налазаше се Он или Хелиополи, трећи између гласовити градова свештеничких. У њему се подизаху обелиски, т. ј. колоне тетагоналне, шиљасте, већим дијелом од самог једног гранита, од 15,69 до 56,49 метра.

¹²⁾ Јероглифично писмо састоји се у фигуративним знаковима, у симболичним знаковима, фонетичним (алфабетским) и смијешаним, — знакови фигуративни и симболични испуњени су алфабетским знаковима. — Круг означаваше вјечност, зец позорност, кип без руку са очима обореним к земљи дужности судчеве. — Круг у ствари нема почетка ни свршетка; зец је увијек на опрезу, а прави судач не смије примати дарове, нит гледати икоме на брке.

¹³⁾ Плиније га назива најчудноватијим твором љуцке умјетности.

¹⁴⁾ Данас се зове језеро Birchet et Cherum.

Ти обелисци бијаху истесани у египацким планинама и бијаху постављени на улазу храмова и палача. ¹⁵⁾ И они такође бијаху препуни јероглифа.

Гигантна, чврста и величанствена бијаше архитектура египацка; ал вјештини недостојаше оног њежног чувства љепоте, којег опажамо у Грчкој.

Скулптура такођер величанствена, али без љепоте; сликарије, које ресаху споменике, богате магичним бојама, које се могаху одржати вјекова, али без пријатности и без живота; слике су на равnoj површини; недостаје им са свијем вјештина сутоњења.

Дјело руку љуцких није највеће чудо, којим се Египат поноси, има и већег чуда, којег је сама природа створила, а то је Нил. Не дажди скоро никад у оној земљи, усљед чега много би страдали, исто као Петреска арапска и Либија, са којима граничи на истоку и западу, те би била једна неплодна пјешчурина, кад је Нил не би оплођавао. Ушљед киша, које редовито квасе Етијопију од априла све до свршетка августа, Нил, ушљед притока Астаборе, појача од скоро свих оних вода, стане мајем расти, а око љета сунцоврата прелијева се и натапа земље; и ова поплава траје до октобра. Није доста што је земља поплавена, треба да та поплава буде висока од 7 до 8 метара, да се не би мршава била; буде ли већа поплава, становништво велике штете. За вријеме поплаве Египат изгледа једно пусто криво море, — така је боја тада и Нила — у којему брежуљци, на којима се уздижу градови и села, врхови насипа, врхови стабала, извирују као мали поточићи, које спајају бродићи или насипи. Ријека у новембру повраћа се у своје корито, и у новембру за другог сунцоврага заузима наравни ток. На повратку своје оставља на земљама изврени глиб, који земље нагњојива, и обрађивање прави лаким. Одма се поље претвара у прелијепу ливаду, по којој пасу стада, посијану житом, са стаблима пуним цвијећа и воћа: поморанче и цетруни особито напуњају ваздух угодним мирисом; у обичај је да природа, која зими мртвим сном почива у многим поднебљима, у Египту пак открива своје богатство и сву своју гиздавост. Једино кад настане жетва, све се тад промијени; земља се почиње сушити и пуцати, претварати се у прах, и пред поновном поплавом већ је попримило изглед оближњих пустара.

¹⁵⁾ Неки од ових обелисака бијаху од Римљана пренешени у Рим. Један се налази такђер и у Паризу.

Нил, као потребити услов плодовитости Египта, уредио се је; безбројни канали и водоводи одводе воду његову на најувиситија земљишта, а виђели смо Јосипов бунар и како је Краљ Мери начинио истоимено језеро.

Слободно се становништво Египта дијели на двије класе: једна господујућа свијетле боје, која је освојила земљу у прва времена, и становништво примитивно, тавне боје, које је од првога подјармљено. Разред господујући састојаше се из двије касте: свештеничке и ратујуће; она свештеничка бијаше опет раздијељена на три класе, на име, на испитавање природних тајана и митологије, на чуваре светих књига, и на тумачење воље богова. Господујуће касте бијаху задржале за себе непокретна добра, сваки трећи дио, а сам краљ трећину заузетог земљишта. Осталим кастама припадаху: пастири, свињари, трговци, драгомани и поморци. Краљ се одабираше од двију господујућих каста, на име свештеничке и војничке; а пошто част бијаше нашљедна, потребоваше свештеничке санкције.

При изумрћу или паду династије, краљ се изабираше на исти начин. Један војник, изабран за краља, бијаше одма признат од свештеничке касте и уведен у њихов ред, јер власт краљевска не састојаше се само у издјелативној, егзективној и војничкој, већ такође и у свештеничкој власти.

Јавни и приватни живот краљев обиловаше неприликама, а рад којих не бијаше пристојно одређен. Да би се Краљ очувао од ниских мисли, одалечиваху се слуге; да не би пак ставио у погибелј интересе отаџбине, забрањиваху му да опћи са странцима. Из бојазни да се страстима не би одавали и раскалашнон животу, који су синови неумјерености, брижљиво се послуживаху забијељеним вином и „умјереном храном;^{16.)} распоред његове забаве и његове дневне службе бијаше такође одређен законом. У јутро, кад се дигне, читаше писма; за тим иђаше у храм, гдје свештеник мољаше за њега, и проповиједаше о потребитим једном владоцу врлинама, о погрјешкама, које могаху починити и о опасностима улагивања и рђавих савјета. Читаху се за тим у његовом присуству радови и управе великих људи, како би га обвезали да поштује законе и да се угледа на примјере. Монарх се о пословима стараше са својим министрима: пресједаваше на суду. Остатак дана посвећиваше војничким вјежбама и корисним разговорима.

^{16.)} Диодор прича, да не смијаху јести до телетине и гушњјега меса (свештеничка јела,) нити пити више од принесене мјерице вина.

Послије краљеве смрти суђаше нарочити суд, који испитиваше рад његов, и изрицаше, праведно и непристрано, пресуду, која слављаше или осуђиваше успомену његову, и наређиваше или забрањиваше погребне почасте његовог смртног тијела. Код народа, који вјероваше да ускрсауће тјелеса послије 3000 година зависи од начина сахране истих, ова установа имаше велику вредност, као што имаше и она балсамирања тјелеса и погребивања истих на сигурном мјесту. ¹⁷⁾

Свештеничка каста послије краља запремаше најодличније мјесто, и бијаше слободна од сваког данка. Као интимни савјетници краљеви, као тумачи оракула и аугура, као једини научењаци, свештеници бављаху се великом политиком. Војничка каста не стараше се о ничему другоме, до ли о вјежбању у оружју. Коњаништва не бијаше; дочим ратних кочија бијаше, и на свакој од њих бијаше кочијаш и ратник. Пјешадију састављаху стријелци, копљаници, праћари и топузлије. Не могаше се прећи из једне касте у другу; син не могаше водити други живот, него онај, који му отац провађаше: свештенство тако исто бијаше нашљедно.

Старост се у велике уважаваше. Законодавци грчки подржаваху у томе оне из Египта.

Судбена власт извршаваше се од једног суда, који бијаше састављен од 30. чланова од тридесет и три, од којих свештеничких зборовâ, ¹⁸⁾ који се морају строго поштовати по закону. Да би се избјегнуле говорничке преваре, разлози се поднашаху на писмено томе Суду. Пресједник пружаше слику без очî, символ правице, ономе, који добиваше. Казнени закони бијаху одвећ строги. Кидаше се рука мијењачима и кривотворцима новаца; убојица се осуђиваше на смрт, па кад би и роба убио; кажњаваше се у опће сваки онај, који могаше спасти нападнутог човјека, а није хтио; ако га није могао спасти, мораше, под пријетњом шибања, позвати на суд убојицу, а град ближи мје-

¹⁷⁾ Идеје Египћана о животу послије смрти сасвијем су куријозне. Одма им се љешина балсамира и затвори у саркофаг, стизаше на други свијет, гдје Осирид са 42. судца држаше „суд мртвих“, постављајући срце покојниково на „праведну мјеру.“ Праведни иђаху у „предјеле блажених;“ оvdје у друштву са Осирисом живљаху за 1000. година, животом, сличним земаљскоме; за тим се повраћаху опет на земљу. Они пак, који се неправедним пронађоше, кажњавашу се „сеобом душа“ метемпсихозом; за казну а рад чишћења свога мораху њихове душе пролазити кроз све земаљске и водене животиње, и не повраћаху се у људска тјелеса прије 3000 година.

¹⁸⁾ Угледнији свештенички зборови пребиваху у главним храмовима у Тебама, Мемфи и Елиополису.

сту, у којему се убојство починило, мораше обавити красни спровод, нека врста накнаде, која налагаше да се пажљиво мотри на јавну сигурност. Оцеубојице бодијаху зашиљеним трскама, а кашње сажижаху; на против убије ли отац сина, не осуђиваше се другом којом казном, већ да држи за три дана и три ноћи загрљену љешину синовну. Нико није могао одагнати своју дјецу. Прељубник добиваше хиљаду шиба, а жени се кидаше нос. Страшљиви и лијени војници кажњаваху се непоштеним именом, предпостављајући, да га се морају више од смрти бојати; опадач подвргаваше се казни, каквом би био овај кажњен, којег он тужаше, кад би се доказало да је крив. Држало се да сваки египћанин припадаше својој отаџбини ма гдје се он налазио, која не губљаше своја права над њим; с тога вјеровници могаху загосподарити имањем, али не никада особом дужниковом. Азихи, да умножи сигурност трговања, допусти чак дужницима и да заложу балсамирану тјелесину њихових отаца; али умру ли а да ју не откупе, не бијаху по- копани. Против љености у Египту употребљаваху се оштре мјере. Сваки грађанин морао је сваке године управитељу покрајине испричати на који начин живи, и кажњаваху се смрћу сви они који се не обављаху да живе на поштени начин. Поли- гамија, осим код египћана, бијаше допуштена, као и брак између браће и сестара.

Религија код Египћана, као и она код Грка и Германа, бијаше из почетка монотеизам, обожавање једног самог Бога ¹⁹⁾ На челу виших богова бијаше Амун, који све ствара, и који се пријављиваше преко својих космогоничних сила, и који рађаше Кнефа, бестјелесног, и Наит, тјелесног, двије противне силе, које се здружаваху у самоме Себеку, рушећем времену, и Паш-у, простору, који бијаху једно те исто. Из уста Амунових, посреством четирију сила, изађе свијет, а из овога осам божанстава, ниже категорије, на име, у првом перијоду: Кем, дух створитељ, Фта, примитивна свјетлост, Пе, свод небески и Анунхее, земља, а у другом периоду: Ра, сунце, Ио, мјесец, Сате, горњи свијет, Хатор, доњи свијет.

Ова божанства силаском својим на земљу проузроковаше трећу категорију божанстава: Осириде, сунце и Исиде, мјесец,

¹⁹⁾ За потврду монотеизма код Египћана Плутарх навађа слиједећи натпис на храму Исидином у Саиду: „Ја сам оно, што је било, што јест, и што ће бити; ниједан смртник није успио размаћи копрену, која ме скрива.“ Прво биће бијаше приспобљено човјеку, који имаше скиптар, а из уста којег излазаше јаје, символ свијета.

под именом којих обожаваху и друге звијезде; и кад би се опазило да сунце у сваком знаку зодијака не показиваше једнако дјеловање благотворно, тад тим дванајест зодијаковим знаковима приписиваху различите силе и својство персонифицирања; тако се породеше дванајест зодијачких божанстава, као преставници зодијачких знакова. Обожавања бога Осириса и божице Исиде, сестре његове, бијаше увело у законодавство египацко брак између браће и сестара. — Грчка поприми од Египћана култ Јупитру и Јунони, Миневри, Церери, Вултану, Нептуну, Венери и Аполу. Емблеми, које приписиваху Египћани својим божанствима бијаху смијешни, али пуни израза. Једно око на врх скиптра означаваше провидност Осириса, великог благодјетелја Египта; соко, његов прозирући поглед; кип Исидин са многим дојкама, означаваше да је дојиља свих бића; — држаше крчаг на цимбуљи, као знак плодности Нилове, и свечаности, која се обављаше у част њезину. — Серапис, бог изобиља, држаше на глави кош; Јупитер Амон имаше овнујску главу; Ануби псећу, на пошљетку многи други богови различитих животиња. Наравно сујевјерни и сујетни народ стаде мало по мало заборављати своје богове и клањати се сликама, и по свима градовима и варошима те велике земље заузеше мјесто божанстава стабла и животиње, као објекти најфанатичнијег култа. Вук, пас, кокош, миш, змија, крокодил, ибис, кобац, ихнеумон, муна, риноћефал, и скоро све познате животиње Египћанима, или које се налазе у њиховој земљи имађаху своје храмове и жртвенике; некоје животиње бијаху најприлежније његоване, а послије смрти балсамиране. Истинито је, да је једна животиња, која је у једном граду држата била као Бог, у другом била презирана, што често бијаше повод жестоких мржњама и крвавим свађама. Диодор држи да су те мржње изазивате краљевском политиком, којом се настојало боље осигурати господство своје, сијући неслогу међу поданицима. Али во Апи бијаше обожаван у свему Египту. Он бијаше црни бик, који се поносаше са бијелом биљегом на челу, у форми растућег мјесеца, на хрбату, у форми орла, а на језику, у форми скарабеа (гундеваља).

Пошто се у цијелом Египту не само један, ама нигдје ниједан бик са тима трима знацима није могао наћи, то свештеници, да би се из неприлике могли извући, одма кад би се краве отелиле на разну телад притискиваху те свете знакове, па их чуваху у парковима, гдје их храњаху за потребу.

Умрли бог Апи, сахрањиваху га уз огромни трошак, и цијело га краљество коротоваше све док се не би нашао опет његов наслѣдник; тад се жалост претвара у весеље; вођаху у тријумфу у Мемфама новог бога, гдје је имао запремити своје достојанство, постављајући га у пријесто на најсвечанији начин. Тако чувствовање изгледа нам немогућно; али у старини нема ништа тако боље да је поткријељено свједочанствима, као то. Изгледа нам, да је тај култ бога Апи јако дјејствовао на душу израиљћана, јер се одметнуше проти Мојсеја у пустињу у намјеру да подигну жртвеник златноме телету.

Дјетинска је потвора да Египћани обожавају чесни, пори и црни лук, називајући их „светим народом,“ којему богови расту по вртовима, којој није вјеровати.

Тако бијаше дубоко поштовање божанстава код Египћана, да бијаше неопростив прекршај, кад би се нехотице убила и једна анка. Рађе паћаху од глади, него ли што бише се руком машили на те животиње. Опште сујевјерје бијаше доспјело до тог степена, да угледније особе у држави жуђаху служити у храмовима мачкама, тицама, и другим предметима народног обожавања.^{20.)} NACIONALNA

Божански Ве Врло Текајаше, осим у опћем жртвовању биковâ и риђе **СРМЕ, ГОРЕ ОУРДЕ** процесиама по помпозним опходима, у којима се **СРНОЈЕМЕ** се богова урешене; одатле пак ходачашћа на шест главних светковина, на име: Дијанина у Бубасту, Исидина у Бузириде, Сунчева у Хелиополису, Минервина у Саису, Латонина у Буту, а Мартови у Папреми.

Брига Египћана око балсамирања тјелеса и око градња гробова унапредила је код њих велику лијечничку знаност, хемичку и ткаљачку.

Природне потребе земље проузроковаше напредак у архитектури. Њиховим безбројним побједама доказали су да умију и храбри бити. — Трговина, ушљед недостатка дрва за грађење, није код њих напредовала; већ се за дуго доба водила само по унутрашњости земље и бродењем по Нилу. Горњи Египат особито, по своме положају између Африке и Азије, спојник Етијопији, богат златом, и рад Нила, једине ријеке пловне у свој сјеверној Африци, бијаше одређен да буде цен-

^{20.)} Диодор вели, да у Египту „сав човјеков живот бијаше култ божанствима.“ Египћани наставља Херодот, „врло су побожни и приносе истинити култ божанствима, и одани су многим светим обичајима.“

трумом велике трговине са Индијом, Арапском, Етијопијом, Либијом и Картагином.

Египацка трговина у велико напредова кад Псаметик отвори (670 год. прије нар. ере) египацке луке Грцима и Финичанима; ради чега египацки производи у велико се распродаваху, што дакако повећа и веће настојање око земљорадње и индустрије. — Уопће Египћани бијаху трудољубиви и мало одани забавама.

Приповиједа се, да су Египћани скоро 20,000 година били под владом богова, полубогова и хероја. Кад изумријеше басеословне династије, 329. краљеви, од којих 18 етијопљани, владаху један за другим Египтом.

Први краљ, којег историја спомиње, јест Менет, прозиван још Мефаин, син Камов, а унук Нојев. Менет је установио култ боговима, наредио жртвене церемоније. — За тим Озимандија, који бијаше зачетник огромне и гласовите библијотеке, у којој се налазаше многих списа Јерминих или Тримегистових.^{21.)} На вратима јој се читаше слиједећи напис: „Ризница душевног лијека.“ Њу полажаху најпрви велики научењаци, између којих и Хомер и Платон. Најпознатији је ипак та Еухореј, па Мери или Мериде. После њих долази краљевина Хиксоса, која је дошла у Египат из Азије. Последњег краља, а док се земља још својим природним ресурсима не развила, напустише и великим благостањем, ненадна навала семитског племена заустави за много времена напредак цивилизације египацке (2100 год. прије нар. ере.) заузећем доњег Египта и Менфиса. — Поглавице тога кољена називаху се Хиксос, т. ј. пастири. — Под владом једнога од ових Хиксос-а дође Аврам у Египат са својом женом Саром, у коју се због њезине љепоте заљуби египацки монарх Амоси или Тетмоси, из династије старих краљева, којему резиденција увијек бијаше Тебе, предобије краља пастирског, прождене их из Мемфа, и завлада, као и праоци његови, цијелим Египтом. Имена напљедника до Рамеса непозната су. Кроз то вријеме, 2276. од створења свијета, Јосип, продат од измајилских трговаца, у Египат, успне се, усљед чудноватих догађаја, на степен управитеља Египта. Намјести свога оца Јакова и сву своју обитељ у тој земљи године 2298. Ово приповиједа Јустин бревијатур Помпеја Трога, хисторик из времена Августова. — Рамесе — Миан, каже се, да је био онај краљ, који је приморао јевреје да раде, а Аменофи, његов син и напљед-

^{21.)} Јерма, прије Мојсеја, бијаше сматран у оно доба од Египћана за најмудријег човјека, и њему се односи изум писма, религије, аритметике, лирике и обрађивања маслине. Приповиједа се да је написао 20,000 списа.

ник онај Фараон, који се удавио у Црвено море, кад је гонио Моисеја (2512. год. од створења свијета — 1591. прије нар. ере.)²².) За тим наступа влада Рампсетова, великог Сезостра, који науми подвргнути под своју власт сву земљу. Он је био између највећих египацких краљева. На челу једне војске од 600,000 људи, а флоте од 400. једрењачи покори Етијопију и сву Азију, од источног мора до Дунава, врати се као побједитељ у Египат, гдје се заузимаше о благостању народном. У вријеме Херодотсово опажаху се још у малој Азији споменици његових побједа, а на колонама читаху се слиједеће ријечи: „Сезостар, краљ краљева, и господар над господарима заузео ове предјеле својим оружјем.“ За вријеме владе Сезострове такођер и египацка умјетност бијаше постигла највећи степен. Под нашљедницима Освојитеља, — Ферона, Протеа, Рампсинита, Ке-опа, Јефрена, Мичерина, Азики и других, покорени народи покушаше се отрести јарма египацког.

И не само што мало по мало од Египта отпадоше, већ се освајачи других земаља, као краљ етијопски Сабоконт, увукоше у Египат (око 740) и владаху над њиховим господарима скоро по вијека. Али поприлици већег Етијопљани културу од Египћана, њихово господство над Египтом не нанесе штете покореним Египћанима, већ краљеве етијопски бијаху слављени као мудри и добри управитељи. Црноромски етијопског господства устајаху се мало по мало поједини предјели под водством малих кнежева, који пошто ишћераше странце, удружише се и устројише заједничку владу. Тако наста Додекархија. Изабраше за опће здање, и будуће мјесто њиховог покопа Лабиринт, о којему смо већ не своме мјесту говорили. Један од ових дванајест краљева био је Псаметик, потомак краљевске куће, којој пропаст проузроковаше Етијопљани. Због права његовог нашљества и ради уједињења са Грцима и Феничанима, којима, као што већ видјесмо, отвори луке своје земље, побуди завист код осталих, од којих бијаше опкољен у мочварама на обали морској; ал потпомогнут од Кара и Јоњана, пође му за руком да побједом код Моменриса удружи под своју власт вас Египат. Ова обнова монархије египатске помоћу туђинском означава пад египатске политике. Старо се социјално устројство поремети, а

²².) Диодор, који бијаше савременик Јулија Цезара приповиједа слиједеће: „У моје доба живјаше стара традиција, позната свакоме, до неког необичног ослока бијаше осушила Црвено море, тако да се виђело дно, и да је мало последије силна плима опет исто испунила.“ Мјесто, преко кога Мојсеј пређе Црвено море налази се код Суеца.

дух се народни угаси. Да би Египат изнова стекао у иностранству добар глас, Псаметик хтједе се окористити падом асирске моћи и заузети обале Сирије. Ал наиђе на отпор јуначких Филимстињана, те не освоји Авдор и Газу, већ послије тридесет-годишњег ратовања, као и ушљед проваљивања Сцита — Неко, син Псаметиков, успио је да уједини народне силе и његове побједи допираху до Еуфрата, побједивши код Мецида краља јудејскога Јосију. Али кад му изађе на сусрет Навукодоносор, би разбивен код Тирфезија, управ да пређе Еуфрат. — Апријес, у библији Хофра, науми, ал' увијек несретним успјехом, успјехом, освајати. Дио војника, које бијаше оправно у Тирене, одметне му се и прогласи себи краљем Амазиса, који бијаше одаслат против усташа. Апријес са својим грчким најмљеницима отиде проти њих, кренувши из Саида; али код Моменфиса би побјеђен и заробљен. Тако послије 100 година кућа Псаметикова губи краљевство на истоме мјесту, гдје га је некад задобила на мегдану. За вријеме Амазиса унапреди се трговина изван земље, допуштајући, да се сви Грци могу настањивати у Навустратису. Под његовом дугом и мирном владом подичи се још једним цватућим перијодом, који заврши навалом Персијанаца. Син његов Псаменит био је пошљодни народни краљ. Камбиз, поглавица велике монархије, наставуле ушљед побједи Тирове код Пелузија, завлада цијелим Египтом, који постаде годане 525 персијском провинцијом. Везана вилова земља са судбином великог царства персијског и маћедонског немаше више никад политичке претежности. Инштитуције потрајаше, и ове учињеше да опет ускрсне под Птоломејама (3861 од створења свијета — а прије Христа 342), први од којих био је Птоломеј Лаго, побожни брат Александра великог, син Филипа Маћедонског.²³⁾

²³⁾ Мати Птоломејева, суложница Филипова, бијаше трудна, кад је овај монарх даде за жену Лагу, једном од дворских великаша.

(Наставиће се.)

П О М Е Н Ц И.

VII.

Наш растанак још ми успомене буди,
Још ме сећа свију догађаја они',
Још ми твоје з Богом тако тужно звони,
И уздах и сада отима из груди.

Да л' и твоје срце за прошлошћу жуди?
Да л' и твоје око за њом сузе рони?
Ил' се свега тога дуга твоја клони,
А сновима оним сад смењивају те груди.

NACIONALNA

Ал не! Срце твоје, ја верујем, тужи,
Знам како ми руку на расстанку пружи,
— О, часови мили, што ве бисте дужи! —

Плакали смо дуго у ономе трену,
Ти ми з Богом рече и тужно се крену,
И састанак скори сто пута помену.

VIII.

Поздрављам те, мила, из даљине ове,
Где усамљен тужим за минулим добом,
Кад сам слатке часе проводио с тобом,
И сањао дивне занашљиве снове...

Сад су други дани, прилике су нове,
Сад се сваког дана сусрећем са зломом,
Али се усамљен тешим сам са собом:
Она ће се некад мојом да назове.

И западу када сјајно сунце грене,
 Када очи твоје санак слатки сведе,
 Ја ти поздрав шаљем, санак на ме неће...

Ти си као сунце што на небу сија,
 К'о ружица што се у врту развија,
 К'о роса што пада на мирисно цвеће.

Београд.

Влад. Станимировић.

Н А Р А С Т А Н К У.

Смеј'о сам се... хорила се шала,
 К'о да ми је све потаман било;
 Ал' кад си ми своју руку дала —
 Мом надању сломило се крило.

Тек сам тада осетио те желим,
 Шта то значи кад се срца деле.

Смеј'о сам се... а причањем својим
 Ја те варкам тек да те разблажим;
 Ти све ћутиш — па се чисто бојим,
 Што се грцаш те се и ја дражим.
 Гледамо се, уздаси се краду,
 — Утри сузе да нас не познаду.

Смеј'о сам се... К'о радосно велим:
 — Једва чекам кад ћеш на пут поћи!
 Тугу кријем — тајно жудно желим:
 — Ох, дај, Боже, па ће скорим доћи!
 Ал' тешко је то жудно чекање,
 Тешко скинут' пусто самавање.

Ал' кад беше — ох, сети се само,
 Да се рука с твојом руком спаја,
 Још једанпут да се погледамо
 Да се срце од срца одваја: —

Тад нисам те мог'о заварати,
Тад сам и ја мор'о заплакати.

Крио сам се у густе шипраге
Да ми сузе тајну не издаду;
Љубио сам успомене драге,
Што једину крепише ми наду.
На ту страну где ти оде, чедо,
Ја сам дуго, тамо дуго гледо!...

Београд.

Бор. Л. Ценић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ЊЕГОВО ЦВЕЋЕ

Враћајући се с' Калимегдана, Јован је на самом изласку из парка купио најскупочијнији букет цвећа од лепе продавачице и приденуо га на груди своје драге Јованке. Али она никако не вероваше овом поклону, ма да јој га је он пред толиким светом метнуо на груди, које тако силно обожаваше, да у њиховим таласима осећаше буру својих осећаја. Сувопарно „хвала“ беше сва благодарност и затим љубоморно гледаше ово цвеће, које није узбрано њеном руком, већ руком, која је — може бити — лепша од њене! И помисливши на ово, она се нехотице трже и погледа на своје мале, пуначке ручице, двоумљаше, да ли да верује у вредност овог мишлења?

На груди старе Јованке, која је имала тако лепу, пуна љупка руменила; а из ње се тако силно струјом занетости јачина мириса, који се у сваком уздаку осећаше некакав бол љубоморе, који је стварао на грудима својим заносним дејством повеличаваше буру њених осећаја и она осети како се груди од силних уздаха стежу тако нагло, тако моћно, да не могаде више правилно да дише. Пред очи јој се појави лик лепе продавачице и она јетко затресе својом главицом, а рука се диже да скине тај букетић, који јој толико болова задаје. Ово понашање не остаде ни Јовану непажено, те је упита:

— Шта је теби, Јованко? —

Она мишљаше да ли да му одговори. Затим прибравши сву моћ, рече тако јетко, да је он погледа зачуђено:

— Ништа — рече — овај ме мирис гуши. —

— Гуши те мирис? — понови он уплашено — Но, па скини цвеће! Дај га мени! —

— Узми га, узми! — Па хтеде још да продужи, али ућута, поплаши се дрског говора. Љутито скиде цвеће и даде му, гледајући га тако љутито, као да хтеде оштрином свога погледа да пресече и саму помисао на ону, која га је узабрала. Чудновате мисли буњаху јој појмове о њему и његовој верности и она чешће пути застајкиваше, уморена од овог душевног на-

пора. Њој изгледаше сасвим оправдано мишлење о његовој неверности. Тада јој дође на ум, како је он, сав зарумењен, куповао без погодбе цвеће, како је платио више но што је тражено и како му је та лепа продавачица са пуно ироније казала:

— Да мирис душе његове женице избија заносом ружива мириса! —

Постаде јетка, тако јетка, да му не хтеде одговарати на питања.

А он, испочетка зачуђено, затим забринуто посматраше, како се боје њена лица мењају; а она, из забринутости његовог погледа читаше чежњу за састанком са лепом продавачицом, па не хтеде више да га гледа. Њено нерасположење стварало је чудноват утисак у његовим грудима и мишљаше, којим начином да растера ову чамотињу.

— Да свратимо на пиво — упита је.

— Ти можеш — ја нећу! — рече она тако отсечно, да се туга у његовим грудима претвори у љутњу. Не наишавши никакве оправданости њеноме прегледању, не хтеде више да говори, уздржан утицајем сажалења, већ мислећи да ће јој ово стање проћи у каванској оркестру, и без пристанка упути се тамо.

Она хтеде да му се одговори, чека нова мисао сину јој у главу. „Видећу, шта ће тамо да види!“ и послушно, без икаква опирања иђаше поред њега.

Коларчева сала беше пуна света. Оркестар свираше неку веселу мелодију и она постепено, завета нежним звуцима, попушташе у понашању, те, најзад и сама, са дубоким уздахом задовољства, рече:

— Како је дивно! —

— Зато сам те и довео, — рече он, али приметивши на њеним очима тежњу за ћутањем, ућута и сам, гледајући како јој се лице прелива руменилом, па се радоваше што је могао да произведе радосно одушевљење у њеним грудима. Али она на овај одговор хтеде још нешто да га упита, но, плашећи се одговора, ћуташе и мишљаше да ли је истина то тако дивно и одкуд он зна да је то тако дивно? Без сумње да она зато сваке вечери чека на његов долазак до шест часова и ако он из канцеларије излази у пет. Без сумње, да је зато оно чуђење свију оних који су га познавали тако велико, што она полази за њега; она, тако мирна, тако добра; она, која не знађаше за друге осим кућне забаве и сада, кад је већ преваран његове спољашности упала у замке, мора све то да трпи. Она се освр-

таше редом по столовима; за столом сеђаху ведро, весела лица и то јој дође у почетку тако чудновато, па онда сасвим природно; чудновато, што су сви без разлике весели, а природно, што је сваки гледао кога ће да воли — а она, тек да се воли! И у посматрању, поглед се заустави на његово лице. Његове благе, плаве очи исказиваху сву нежност његове душе; прав нос, а румене усне одаваху сву јачину његова карактера; обло лице, прошарано руменилом здравља, одаваше му морално и телесно задовољство; а њој дође на један мах тако чудновато, како је могла тако што за њега да мисли?!

На један мах се трже, иза ње стајаше једно девојче. Она га погледа, па попрвене од љутине, спазивши свога мужа како претура понуђене ствари. Најзад, изабравши најлепшу вазу, мету је на сто, па исплативши је, понуди је својој женици; а ова, примивши из његових руку вазу, задрхта и чудновата језа страха затрепта сваким молекулом њеног тела. Шта чини он? Већ су четири динара отишли ни-у-шта! И она хтеде да му пребаци, али ућута, па забринута посматраше окоину, која се тако весело смејаше и ћереташе. И што се ови више смејаху, све већма се талочаше и она хтеде да да одушке овоме гњеву, одушке која неће смањити њој његову величину, али која ће пренети горчину осећаја и на њега. И зато, гри-скајући своје лепе уснице и трудећи се да да веће важности погледима, рече:

— Она госпођа тако је весела! и погледом показа на једну гојазну, малу даму, која весело ћереташе.

Он немарно погледа на ту страну, па спазивши женску, која изазиваше допадање његове женице, рече:

— Да, она је увек весела!

— И њен муж?

— И он, увек! —

— А зашто они могу да су увек весели? — и хтеде да продужи: „А ми нисмо,“ али је он прекиде.

— Зато, што никада нису заједно, — рече, па и даље слушаше оркестар, остављајући на вољу својој драгој женици да мисли. Њу збуни овај одговор. „Зашто, што никада нису заједно! Како ће она да протумачи ову за њу тако чудновату реченицу. Да ли је мир и опстанак једне породице зависан од додира оних, који је сачињавају? Она све већма посматраше обло и румено лице ове госпође и читаше у свакој искри покрета задовољство живота. Очи јој се блистаху тако ведро и весело,

као да се у њима скупно утисак целокупног уживања. Посматраше јој и мужа, који беше исто тако весео и насмејан, као и она, ма јој тада дође на ум и њен. Истина, да онај беше нешто блеђи. Кроз полу-отворене усне опажашу се потамнели зуби, брци му беху обешени и сваки осмејак даваше чудноват, управо, још тужнији изглед и иначе његовим смежуравим образима. Очи му помућено зверашу на све стране без икаквог задовољства и чешће се задржаваху на угојеној госпођи и тек би се тада јавио на уснама неки осмејак, за кога се не би могло рећи, да ли потиче од радости или од језа. Она се окрете и не могаде даље да га гледа. Поглед јој паде на мужа. Овај беше тако свеж, тако чио; његов смех потресаше лице до упију, његови зуби сијаху, очи му се блистаху — па се тада сети и себе! Каква ли она изгледа? И дође јој криво, што нема огледало при руци, те да се види! На столу, под чашом цаљаше се блехани тас, она га узе, погледа се и насмејана остави га на сто. Беше потпуно задовољна својим изгледом. Музика свираше „Сељанчицу“ а она цуцкаше на столицу. Јован је гледаше, уживајући што је тако задовољан.

— „Господице, узмите један цвет!“ — — — И обоје се тргоше из мисли. Она погледа на први букет и пред очима јој се створи слика лепе продавачице с Калимегдана; погледа ову, и ова беше лепа. Загуши је јед, па не могаде да говори, већ ћутке посматраше свога мужа, који, не осврћући се на њено ћутање, узе једну китицу цвећа и плативши је, понуди јој. Она не рече ништа. Јед неописани таложаше се у грудима. Од куда то, да све продавачице њега знају? И то само лепе! Без сумње да му његова галантност ствара врата њиховим срцима. То није само данас, то је већ девет месеци; управо, од како се осетила у другоме положају. Од онда цвеће не избија из његових руку. Њој то дође чудновато. Зар је сад он више не воли, сад, кад се она нада да радостан детињи гласић још већма развесели њихову кућицу? Првога дана кад му је саопштила своје стање, добила је од њега тако леп букет цвећа, па је била тако радостна, јер се не надаше оваквом исходу куповања.

Прође други, па трећи, па онда ето сваки дан по два, три букета. Кад иде с' њиме може да га контролише; али кад је сам, он тада пусти слободу својим осећајима и више није њен!.. тада!... о, тада нека лепа плавокоса продавачица присваја њено најдрагоценије благо; благо, које ће још за мало требати да грли своју крв, своје тело!

Да ли је то могуће? Па ако је могуће, како ће да спречи, да, док је још рано, убије у клици тежњу ове ненаситости?

А само какав је био пре? Ништа није могло да помути ток њене среће, као што ни сада не може да га поправи. Често пути она га зачуђено посматра. Чуди се његовој веселости, његовој нежности; чуди се зато, што он тада држи у руци букет ружа или љубичица; па га мирише тако жудно и поред неколико пољубаца обично јој га меће на груди. Шта ли он тада мисли? Да ли се не пренаша мислима код лепе продава-чице, која га својим опијајућим погледима толико завела, да ни стварност женина загрљаја не буди његову машту? Дође јој тешко, тако тешко! Из тога пређе у будућност. Она створи слику оних дана, кад ће она лежати у кревету бона и када неће њега бити поред ње, да дели њену срећу, да ужива у плоду њихове љубави. Ово постепено занемаривање, са неко-лико сухих пољубаца, без љубавне милоште, без нежна загр-љаја достићи ће врхунац онда, кад осети да јој треба да буде најближи. Она задрхта.

— Шта је теби, Јованко? —

— Ништа. Малтешки да продужи. Хтеде да му каже све. Да му каже о својој несрећи — ето, он је пита. Па ако је **CRNE UTORE DURE DE CRNOJEVIC** може. Доцније неће моћи или ако узмогне, неће се стварно десна прилика, да се то у тишини између ње и њега сврши. Сад је тако много света, да би он морао сву љутину да угуши. И поред свег напрезања не могаде ништа да изустити. Зар у кавани? Може ко чути, па после?! Свет и онако радознало посматра живот младенаца, па зар и за њом да причају? О, то не! Она ће ћу-тати и трпети. Неће га питати, јер се он сам једном мора њој вратити; па ако га не врати њен осмејак, вратиће га плач детињи!

Кад су се вратили кући, она беше већ угушила свој јед. Нека благост обасипаше сваку реч њених усана и она, чврсто решена да никако не даје повода сумњи, стипаваше своје осе-ћаје у дубину очајног срца и по лицу обасипаше руменилом васкрснулу наду.

Уђе сама у своју собу и нагнана чудноватим нагоном узе огледало и гледајући своје лепо лице дође јој чудновато, како је могла да сумња у његову верност, кад је она тако лепа! Никакав материјалистички нагон није изазвао везу њиховог живота и како је могуће, да се сада, на супрот њиховој срећи,

ставља као препона егоизам покварене љубави? Не, то је немогуће! Она је у обмани!

Па опет: Да ли се није поново појавио у његовим грудима осећај момачког живота? И она отпоче да мисли на његову прошлост. Истина, она никада то није видела, али је слушала од својих другарица, да је он страстан лумпаџија и коцкар; али, и тада јој дође на ум, да, од оног дана кад су се први пут видели и упознали, а томе има већ више од две године, био је тада на великој школи ђак, да од тада није продужавао раскалашан живот. Најзад, ко јемчи за истинитост тврђења њених другарица? Зар би њени родитељи дали за једнога пропалицу своје јединче? То није могуће! Али, да није за то, што је момачке дане у тишини провео нарастао нагон који га тера томе раду сада, кад је се оженио? О, како ће то да протумачи? Да га пита? Он јој неће рећи. Да га шпијунисхе? Па шта ће се помоћи? Једном истргнута љубав не поврати се натраг никојим притиском. Неописана туга параше њене нежне груди, па јој ово досадно мишлење, ово мучно стање неизвесности догрди и она уђе у његову собу.

Он се ђаше НАЦИОНАЛНА библиотека Зачуђено је погледа кад она уђе. Устаде, ВРИОТЕКА и рече:

— Шта ћеш сванути тако благо, тако умиљато, тако нежно, да не могаде СРНОЈАВИЋа. У узбуђењу рече:

— Зар ти није досадно кад седим крај тебе? —

— Како можеш тако што да ме питаш?! Ето, седи! — и он јој понуди столицу.

Она беше тако задовољна да заборави на све. Хтела је да га пита, али погледавши његове очи, оне племените, велике очи, застиде се, зарумене. Неисказана милина заталаса њене груди, њен ум престаде да очајава, а осећаји се концентрисаше и у откуцајима њена срца брујаше одјек њене њежности. Ова њежност повеличаваше струју љубави у њеним грудима и ова клијаше као заливена Божанственом руком.

Тело јој дрхташе и рука се постепено дизаше врату Јовановом, па, осетивши под собом његову обливу, она се занесе, заборави; њене мисли ишчезоше, а осећаји избише тако нагло, тако силно, да не могаде да се савлада. Њена рука нагнана силивом осећаја привуче тако нагло Јованову главу, да овај не имаде времена да се брани, већ се изгуби у жеку од пољубаца.

— Опрости, ја те највише љубим! — кликну она, па онако румена и зајапурена, пуна срће, одјури у собу.

Неисказана милина таласаше јој груди, срце јој куцаше тако силно, као да се све стопило у најнежнији листић љубави под вихором осећаја; крв се узрујала и она осети по очима, по рукама, па онда по целој телу неко струјање; у овој раздраганости она не умеде да мисли, већ постепеним умором осећаја савладана предаде се сну.

И на Јована нежност женице утицаше и он отпоче да сања. У стварности живота најслађи је сан на јави. Сети се првог састанка и чудноватог потреса у осећајима од погледа; па се сети првог пољупца и величину с њиме запечаћене љубави; сети се веридбе, свадбе, па онда целокупне нежносои и срећна живота, па се занесе и оде мислима у онај живот, који потиче из семена вечите љубави. А он је љуби тако силно, а нарочито од како је чуо њено саопштење постао је тако весело и раздраган да се свима силама трудио да повелича њену срећу. Увек пуним рукама долазаше кући. Свеже цвеће увек је морало да краси њене груди, ма да се она томе противила говорећи, да то само девојке носе.

— Ођу да ти је љубав девојачка, а срце материнско! — говораше јој и она не противи. И од тада јој куповаше цвеће свежине. А кад би приметио на њеноме лицу суморност, мислише да то долази од унутрашњих болова, па јој куповаше још лепше и приде-
 нувши јој неки пут у кући цео бокор на грудима, притиски-
 ваше је и љубљаше дотле, док се и на њеном лицу не покаже
 румен гстог задовољства.

Он је не осуђиваше за такве поступке, мислећи да то мора тако да буде усљед стања у које се оне налази. И убеђен таквим мишљењем продужаваше и даље. Кад би видео да је не може да развесели, уђутао би.

Тако је ишло из дана у дан. Проћиће већ и девет месеци, од како је чуо најрадоснији глас. А вечерас? Он се изгуби у радости! Без сумње да је она осетила крај томе стању и да ће га скоро обрадовати чедом, које он још сада у уображењу тако обожава! А како ће бити у стварности? Његово срце учини му се мало за толику љубав, коју осећаше!

Једва засна. Кад се у јутру пробудио, он се обуче и крете за канцеларију, чудећи се да нема кафе. Отвори њена врата, она спаваше: не хтеде да је буди, већ јој спусти пољубац и оде. Успут срете једну девојчицу са тако лепим венцем, да не могаде да одоли, а да га не купи. Нареди јој где да га однесе, па продужи пут. У канцеларији му беше све празно и досадно.

Гушаше га она прашина и он чешће, освојен неком чудном нестрпљивошћу, отвараше прозор и врата. Мишљаше на њу и мислећи ствараше планове о будућности, у којој ће морати још више мислити, али те мисли неће потицати из огорчења, већ из љубави; а ове су мисли најсретније, најрадосније.

Кад је искуцало дванаест часова, он се упути дому. Прозлазећи поред једне трговине, поглед му се заустави на тако лепу колевку, да га завист обузе кад би је ко други имао. Тај га осећај нагна и он је без погодбе купи Мали анђелчићи беху изрезани са свију страна и он гледајући тако вешту, готово уметничку израду, осети само празнину што није у цвеће изрезано. — „Па и боље! — помисли, ја ћу је сваког дана красити!“ — Зато сврати у цвећарницу и за мило, колевка беше окићена цвећем, а он пун радости, пун неисказане среће корачаше дому, мислећи унапред, како ће је обрадовати, — а зар да је сад не обрадује, сад, после онако топлог синоћњег пољупца, који провејаваше женином љубављу и материнском милошћу!

И док је он овако радостан својом чинио, дотле она, по његовом одласку, сиротица и сишо се обуче, јако се зачуди кад виде да га нема.

Нова сумња искочи у мислима, она зајеца, тужно зајеца, он не мари за моју љубав, сад је и ово отпочео! До сада никада није отишао а да јој се не јави, а сад?!... и она клону, сиротица плакаше само да не мисли.

Најзад се диже и тромо, пуно бриге спремаше по соби, док је не трже куцање на вратима. У собу уђе девојчица са венцем исплетеним разноврсним цвећем, чије се боје преливаху љупкошћу природе.

Гњев се таложаше у грудима. Гушећи се упита је:

— Ко је то послао? —

— Господин Јован! —

— „Ово је још срамнији удар! — мишљаше она. — Сад ми пркоси сасвим отворено са целим огорчењем његове мржње. До сада је бар сâм доносио цвеће, а сада јој доносе ове, које он тако мрзи. Којим начином да му врати овај, тако сраман зајам. Да не прими? Погледа девојчицу, па јој се учини да ова сумња у њено понашање и да потпуно из њених забринутих погледа разуме ове мучне мисли, па се поплаши, те да би одбила сваку сумњу, сваки стран напад, тренутно трже јој венац и оде у другу собу, залупивши гњевно за собом врата. Девојчица оде, а она гледаше венац, па јој постаде тако мрзак

услед његове лепоте, јер у тој лепоти она гледаше лепоту оне, која га је градила, а у њој супарницу, коју би она тако радо чупала, гребла... кидала.....“

Седе за сто и мишљаше: „Докле ће то да иде? Да ли ће имати куражи да сачека онај дан, кад ће видети њега враћена њој? Његова љубав постепено хладни, ту нема разлога да двоуми, кад су све околности такве, да она у свачему назире истинитост свога мишлења. Дође јој на ум да мисли о првој љубави. Да ли је то била љубав или пролазна страст, којој се она својом наивношћу подала? Ако је то била страст како ће нићи љубав, кад је већ и страст отпочела да губи своју моћ? Ова нејасност у расуђивању задаваше јој страву и она помисли на будућност. Како ће то да се живи? Зар вечитим пркосом мирисава цвећа продужавати живот, зато, да трује овај мирис? Његова немарност прелази границе обичне учтивости, она је управо прешла у багателисање и она у сваком његовом поступку назире пропаст своје будућности.“

Нешто тамно, нешто нејасно јави јој се пред очима, нека ледена језа подиће сваки део њеног тела, у мислима наста хаос, наста протин и она бесвесно с пуно страха гледаше пре-да-се, грчећи се од болова, док је ови не натераше да легне на кревет. И лежући ни једна искра тела не мироваше, само укочен поглед блубаше по бесконачности њеног очајања.

У таквом положају затече је мати. На први поглед разуме узрок и за неколико тренутака беше све спремно.

Кад је било дванаест часова, Јованка грљаше са највећом материнском нежношћу свога синчића.

Гледајући у његове пуначке образе, створи јој се слика Јованова, и она пуна радости даваше изливу ових осећаја одушке у пољупцима. „Он неће више куповати цвећа, он неће више куповати руже! Њега неће више привлачити осмејак лажне љубави, пољубац неистинитих осећаја; већ ће плач детињи потресати заспале осећаје његове према њој!“ Она налазаше да је сретна кад овако мисли, и зато све више мишљаше. Шта ће му мирис љубичице, кад је љупкији осмејак детињи! Шта ће му загрљај продавачица, кад је слађа свака суза невиности у детињим очицама! И ко зна докле би она тако мислила, да је он не прекиде.

Неисказана радост да је изненади нагнала га је, те је још с ходника викао:

— Јованко! Јованко! Да видиш шта сам купио! — Али све ћуташе; он похита брже, зачудивши се овоме. Позади њега држаше носач колевку.

Јован похита. Пред вратима спази неку ужурбаност. Он потрча — осмејци радости на уснама укућана казаше му све.

Као манит утрча у собу, вукући за собом носача.

— Јованка, ја ти честитам! Ево и колевке! — И не могаде даље. Притрча детету, па погледавши како мирно спава хтеде да одступи, али једном пробуђени осећај нове љубави не наилази на никакве потребе... и он тако бурно љубљаше миле образе детиње.

А Јованка, спазивши колевку украшену цвећем, оним цвећем, које јој толико бола задаваше, изгуби све мисли. Њој свану, свану јој тако нагло, тако јасно, да не могаде да се савлада и док он љубљаше детиње образе, она јецаше, мислећи: „Како сам грешила! Мени је намењено његово цвеће!“ —

Па се окрете и из сузних очију изби сва топлина њених осећаја, и на лицу изби сва румен њене крви и срце закуца тако нагло, тако силно, као да је покупило силину свих осећаја; њене мисли избише тако брзо, тако весело, тако јасно, да јој само кроз њих хуљаше: „Уреба да зна моју сумњу!“ — па се окрете њену и гласом, у коме беше проткана сва нежност добре женице, сва љубав материнска, из које изби тренутни нагон који захтеваше задовољење жеље после оволико мучног растројства и она сва узбуђења, не могавши да се савлада пред осталима, сва румена од стида, рече:

— „Јоване, молим те — пољуби ме!“ —

Никола Јанковић.

НЕШТО О СУЈЕВЈЕРЈУ.

I.

Приликом дугијех зимњијех ноћи наш сељак, да би се разводио и дуго вријеме скратио, чини сијела. Ту се практикују различите игре, а зачињавају их дивне наше народне пјесме. По кад-кад ћете и у тијема играма наћи трагове сујевјерја, а нарочито у игри „Дизање мртвога човјека.“ Покушаћу, да исту опишем.

Један од момака учини се мртвијем. Обично четворица (а по некад двојица) стану око њега тако, да двојица буду према раменима, а двојица према кољенима. Кад заузму позицију, онда се спусте и, клечећи, опру рукама кажипрета под плећа и прегибли ногу. Са овом опредом је зачетна церемонија, у којој сотона, на тајанствени начин, поседује своју чудновату моћ: Један од четворице, с које биле стране, даје своме другу, на страни, оваква питања:

Ко је ово?

— Мртав човјек — одговори други.

Куд ћемо га?

— Да га предамо ђаволу, нека га носи у вилино коло и по свијема мрачнијема предјелима

Кад ово двојица сврше, онда други игра улогу првога — пита, дакле, друга до себе онако, као што је и он био питан, и питани одговора као што је означено; трећи пита четвртога; четврти првога; први опет другога. — И тако се питања и одговори, све по једном церемонијалу, из три пута тако укрузе, да сваки има питати и питан бити. (Онај, што игра улогу мртваца, мора длановима затиснути уши, да не чује шапат. Обично узимају онога, којему је та радња непозната, али не вјерује у њу). Кад сврше шаптање, онда сви заввижде, сложено подигну на врховима кажипрета и мртавац, као перушка, одлети у вис.

Играчи су убијеђени, да сотона заиста, на тајанствени начин, дође и дигне мртвога, и тврде да они, при том дизању, ни мало терета не осјећају.

На једном сијелу, кад се то вршило, примјетимо неколицина, да би се тај привидни пртвац могао дићи без шапата и звиждања. Не вјероваше. Ми обалимо једнога. Станемо око њега као што ваља. Кажипрсте добро укочимо. Викнемо: а, сад! — Жацну врхови прста под плећа и кољена и наш ти мртви пут тавана, а велзевуља ни од корова. И тако, они, што у то вјероваше, бише разувјерени.

Треба сложено подићи и добро прстима завријети, како би мртви осјетио мало бола, јер тада заиста, као на мађије, иде у вис.

II.

Стари српски вукодлак, још из многобожачког доба, допро је до нас, па и данас живи.

— Многи у нас држе, да се човјек може повукодлачити — повампити. Разговараху се једном неколицина о њему овако:

„Вала свега на свијету да има, вампијера нема.“

Како нема, куд си забасоа чоче! — не дај, Боже, да се небеса разгњијеве на тебе за рђава Јата, да те што прескочи на самртном часу; јер кад би то било, сви бисмо се о јаду забавили због тебе, јер би се душе ми, повампијерио прије, но што би смо те бацили у гроб.

Ја бих га трновачом пробо, па бисмо ошт мирни били, рече други.

Није довољно имати само трновачу (трнову тољагу) но би ваљало, да се цио замоташ у аљине, да ти ниђе не остане голога тијела; јер, кад би те кап вампијерске крви покапала, помамио би се.

Не дај, Боже, да се то деси, рече неко из гомиле. У наше се село није, ваља, ни дешавало, примјети неко од присутнијех. Је ли тако стрико, М...? — Рекоше једном за покојног Н... да га је неко видио ноћу, ђе је заметнуо покров преко рамена, па оде ка кућу. Пуче глас кроза село и сви се скупи-смо. Једни веле: повампирио се; други — није, те ти ми, у томе препирању, поведосмо пастуха на гробље, и, душе ми, прескочи преко гроба покојног Н..., и сви рекосмо, да је то неко из поганства измислио. Па зар по томе, што је коњ прескочио гроб, закључисте, да није било вампира? —

По томе, синко, јер пастухати коњ за живу главу не би прескочио вампијера. Да ли има вампијера или не, познаје се још и по отвореној рупи уз мрамор; јер вампијер, излазећи из

гроба, провали врло малу рупу, кроз коју излази. Зар да изађе човјек кроз тако малу рупу? —

Ласно, кад Бог хоће. Мене су ово стари причали, и, душе ми, све је истина, па ти вјерово не вјерово.“ Наводише се још неки примјери из околине и из даље; али боље да их прећутим.

III.

Држи се још, да је било некаквијех псоглава, које су имале псећу главу, а човјечије тијело. Постоји предање, како су некада псоглаве и виле навојштиле, да похарају околину. Биле су у три табора, а на три мјеста. Гром удари у ту чудесну војску и сву затрије. Само се је једна псоглава спасла, која дође на „Глоговик.“ Ту отме матери сина из колијевке, понесе га у Чађавице, исијече и метне у котло да се вари. Варећи га, плела је и попијевала. — Отац дјечији погађа је стријелом и она, онако рањена, истресне месо из котла; котло узме, па побјегне с њим. Али је рана савлада и у Вјетернику цркава. Неки тврде, да се тај исти котло и данас налази у . . . . .

NACIONALNA

I

А шта да вјерује о томе кама, посестримама старијех српскијех витезова

CRNE GORE ĐURĐE

Народ држи, да их је заиста било, да их и данас има. Али како су људи покварени, то нијесу достојни, да се виле с њима друже. С тога их и не може нико виђети, јер се не показују.

CRNOJEVIĆ

Многи тврде, да сада има вила у двије велике јаме у Кому васојевићскоме, на којијема ништа, што не лети, проћи не може.

Причали су ми, како су од прије ловци тврдили, да су гледали платно разнијех боја испред јама разастрто.

Један чобанин нашао је прије неколико година у Остревци од злата кошуљу, која је на високој букви о грани била објешена. Закључило се је, да ју је вила оставила била. — Али каква вила?!

Секуле Добричанин, учитељ.

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ ЈУНАЧКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ

Чеговање два Вуксановића (1720.)

Вино пили Турци Крајишници,
У тврдоме на крајини Спужу,
На чардаку Бега Зотовића;
Међу њима до три буљубаше:
Једно ти је Гришчевић Османе,
Оно друго ага Кучевићу,
А треће је Ракочевић Вуче.
Пију Турци кафу и ракију,
А Вук пије вина и дувана;
О свачему збора заћедоше,
Понајвише од добру јунака Вука,
Сваки прича битке ње је јунака,
И јунака кога је у линији.
Но што рече Гришчевић Османе:
„О усвоће, Ракочевић Вуче!
Ка си секог јунака освојио,
Од Загар'ча — од те Горе Црне,
Мож' ли знати каквога шићара,
Али каква доброга плијена,
Ђе би могли с четом ударити,
Али влашку главу окинути,
Али добра роба заробити?“
А вели му Ракочевић Вуче:
„Побратиме, Гришчевић Османе!
Ја сам добар шићар уочио,
Добар плијен: хиљада оваца,
И стотина коња и гов'ди,
На сред равна поља Загарача;
А код њих су два Вуксановића,
Вуксановић Живко и Новаче,
И делија Вукчевић Богета;
На њих ми је пека останула,
Но на ноге, мио побратиме!
Да идемо да им ударимо!
И њихове плијенимо овце,
Јер су нама много јада дали,
Још када би Бог и срећа дала
Да посјечем до три арабаше,
Крајицу би вину освојили

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNOGORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

И ширили по Једноша овце!“
 Но му вели ага Кучевићу!
 „Не будали, Ракочевећ Вуче!
 Ту ти мјеста за ударац нема,
 Ми ту ништа добит' не можемо
 А до грдне Турске погибије;
 И прије смо на њих четовали,
 Вазда смо се грдно повраћали;
 Да ли не знаш два Вуксановића?
 Јунаштва им на крајину нема,
 Вазда траже и замећу кавгу,
 Кад се бију бјескат' не умију! —
 Дал' Богету не знаш Вукчевића?
 Што без кавге ни ручати неће,
 Љуће змије у хиљаду нема,
 У њега је брешка убојита,
 Што не лети утећи му неће,
 Ђе погађе мелем се покаже!
 А око њих петнајест ђетића,
 Све ђетића од Ђуричковића,
 Што чувају овце и торине,
 Погинут, ће а дати их неће,
 Не смијемо њима ударити,
 Тамо нећу та не погинути!
 Не сам ни један шићар уочио:
 Три четине бијела оваца,
 На Загреду у Смоквине тврде,
 Код оваца није нико нема,
 До ђетића Митровићева;
 Друга нема — споредника нема,
 Лако бисмо плијенили овце
 А без муке и крвопролића!“
 Кад то зачу Осман буљубаша,
 Скочи јунак ка да се помами:
 „Бре аферим, мно побратиме!
 Кад си такви шићар уочио!
 Да без крви плијенимо овце;
 Но на ноге оба побратима,
 Да идемо да их доћерамо!
 Бољи ћу ви дис оставити!“
 Оно рече лати цеввердара,
 И са њиме оба побратима,
 Сакупише чету од Турака,
 Биранијех педесет хајдука
 Од бијела Спужа на Крајину;
 Отоле се Турци подигоше,
 Окренуше уз поље широко
 Пут Сушице и Загреде мале;
 Но Турцима лоша срећа била,
 Спазило их момче Црногорче,

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Са главице из више сушице,
 А на име Маркишић Мргуде,
 Од питома мјеста Загарача!
 На лаке је ноге устануо,
 Па полеће уз Једноше равне,
 Нит' ће сио, нит' се одморио
 Докле тврду Загарачу дође,
 На крваву Ђуричкову кулу,
 И ту Живка паће и Новака,
 И Богету голема јунака,
 Ђе сјеђаху и вино пијаху
 Па им момче Бога називаше,
 А Срби му боље прихватише,
 И дивно му мјесто начинише
 А даше му вина црвенога!
 Па га пита Вуксанов Живаљу:
 „О дијете, Маркишић Мргуде!
 Која те је донијела вила?
 Али вила, али твоја крила,
 Али каква јуначка невоља?
 Да нијеси из чете ајдуче,
 Да ли ко гођ није погинуо,
 Те си јутрос тако уранио,
 А момче му поче кажива
 „Мило стрипко, Вуксановић Живко!
 Мене је донела вила,
 Него моја голема невоља
 Мога брата изгубише Турци
 Брата мога дијете Ђирака,
 На вјеру га Турци посјекоше
 У тврдоме Спужу кравоме,
 Погуби га Ракочевић Вуче,
 Ускок турски од наше Крајине,
 Са делијом Гришчевић Османом.
 Срцу сам се захвално моме,
 Срце моме и Богу једноме,
 Да ћу брата осветити мога,
 Осветит' га, али погинути;
 Па сам био лугу Косовоме,
 Да би турску окинуо главу
 И мојега брата осветио;
 И тек дођох на јабуке равне,
 На очиглед Спужа бијелога,
 Даде ми се нешто погледати,
 Пут Пчкаља и воде Сушице,
 Али чета иде од Турака,
 Чета једна педесет хајдука,
 А пред њима издајица Вуче
 И Кучевић ага Мустаф-ага,
 Са соколом Гришчевић Османом,

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 SRNEGORJE
 DURĐE
 CRNOJEVIĆ

Уз Почкаље поведоше Турке,
Пут Загреде и Малога Гарча!“
И још момче кажевати ’наше
Но га Живко слушај’ не оћаше,
Скочи јунак на ноге лагане:

„На ноге те, моји соколови!
Ево среће, а ево Турака!
Да се данас глава накидамо!“
Оно рече брешку прихватио,
А са њиме Новак и Богета,
Сакупише једну чету малу,
Чету добру тридесет ђетића,
Од Ђурића и Ђ. ричковића,
И са њима Стаматовић Вука.
Кад је Живко чету прикупио,
Сведе друштво у Смоквице тврде,
Али љути уд’рили Служани,
На бијеле овце Митровића,
На торину Митровић Радоја;
Сам се Раде нагна код оваца,
Брани јунак овце и торину.
А кликује мрке Црногорце:
Са Крајине Живка и Вукана,
И НАЦИОНАЛНА ХАЈДУЦИЈА

„ЂЕ ВЕЛКОТЕЖА Бога знате?!

Ако сте се и где придесили,
У планину у чету хајдучку,
Ка’ што сте се вазда хајдучили,
У’р’те сада весела ви мајка!“

А то зачу Вуксановић Живко,
Са четом се придесио близу,
Загон чини а из грла виче:

„Јуриш, браћо, ако Бога знате!
Е му Турци одјавише овце!“

Загарчани мрки соколови,
Халакнуше, Бога споменуше,
А у Турке јуриш учинише,
Нож у руке па загон у Турке,
А најпрви Вуксанов Новаче
Који нигда узмакнути неће,
По сијече без команде Турке
И четири окинуо главе!
А силни се узбунеше Турци,
Оставише овце и торине,
Плећи даше, а бјежати сташе,
А за њима ђеца Загарчини,
Сијеку их и хватају живе;
Али пуче пушка од Турака,
Добра пушка аге Кучевића
И погоди кнеза Вукчевића,

Десну му је обранио руку,
 Ал' Богета ни абера нема,
 Но још боље јуриш учинио,
 Па соколи Србе на јунаштво.
 Тада они боље навалише,
 И у Турке сложено ускочише;
 Разагоне два Вуксановића
 Са њихово тридест соколова,
 Док сагнаше на Сушицу Турке,
 Тридесет им глава посјекоше;
 А двадесет жива ухватише,
 Те Турцима главе посјекоше;
 Не пуштише жива ни једнога
 Ни да кажу како им је било;
 Али бјеже до три буљубаше,
 Ђерају их наше арабаше
 А најпрви два Вуксановића;
 Живко ћера агу Кучевића,
 А кнез Новак агу Гришчевића,
 На Сушицу оба пристигоше.
 Обојици главе посјекоше.
 Ма утече Ракочевић Вуч
 Он умаче друге веокоме,
 Али ни он утећи не ђаше,
 Но га коњске ноге удијеше,
 И побјеже у Сушу на Ђерају.
 А Срби се натраг повратише,
 И погибну браћу избројише,
 Седморица што им погибоше,
 А педесет глава посјекоше
 И са њима оба буљубаше.
 На једно се Срби окупеше,
 И ту они пребијат' почеше:
 Најпрвога агу Кучевића,
 За дијете Маркишић Ђирака;
 А Турчина агу Гришчевића
 За нашега Вука Вучинића;
 А све друге сератлије Турке
 За бијелу у Једноше цркву
 Што је силни изгореше Турци.
 И ту Срби шићар дијелише
 Са Турака рухо и оружје,
 Свакојему даше дио прави,
 Најгорему као најбољему;
 Отоле се Срби подигоше,
 Сваки оде кући пјевајући,

1.) Вук Ракочевић био је родом из Загарача, а пошто му ови све његово имање одузму и њега проћерају, ускочи у Сушу, одакле је дизао и водио турске чете на пограничне крајеве Кат. нахије Али кад је из овог боја утекао сам, — све му друштво изгинуло, Турци га — као издајцу — објесе. — — Једношки.

Задобише мегдан и поштење
И Крајину српску општише,
Ка' што су се вазда научили.
То јуначки весела им мајка!
Њима мајка, а мене дружина!...

Приближежио: Једношки.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

I.

Минух дворе војводине,
У двору се нико не чу,
До Милица дворкињица,
Која рано дворе брише,
Метла јој је струк бисера,
А лопата од дуката;
Дадох дукат да је виђу,
Не могах је видијети;
Дадох коња да је виђу,
Не могах је видијети;
Дадох сабљу да је виђу,
Не могах је видијети;
Дадох очи да је виђу,
Благо мене, сад је виђу!

II.

Женио се млади Ђорђе,
Зове сестре на весеље,
Три му сестре долазиле,
А четврта не могаше,
Шиље заву мјесто себе;
Снаха заву сјетоваше:
„Немој сјеђет' близу Ђорђа!
Е је Ђорђе шерђедија,
Ногом ће ти ногу чепат',
Руком ће ти руку стискат',
Зубом ће ти лице грискат'."
Она ће ће — те до Ђорђа!
Он је ногом очепио;
Тамо ногу, опала ти!
Не штети ми мор' папуче!
— „Имам брата пашмакцију,
Папуче ће направити!"
Стаде руком руку стискат;
„Тамо руку опала ти!
Не штети ми мор' прстење!"
„Имам брата претенцију,
Прстење ће направити!"

Стаде лице зубом грискат';
„Тамо зубе, испали ти,
Не штети ми бјело лице!"
— „Имам брата мелемцију,
Мелем ће ти привијати,
Лице ће ти извидати!"

III.

Возила се шајка — лађа,
Она лађа ђевојака;
Ону вјетар од планине,
И преврну шајку лађу:
Све ђевојке испливаше,
Анђелија не могаше.
Анђелија проговара:
„Она ме избавити
Очи ћу му поклонити!"
То зачуо Јован чобан,
„Дједој Анђи долазио,
За руку је дохватио
Извади је, благо њему:
„Дај ми, Анђо, што си рекла!"
— „Нек' дођемо на сред поља!"
А кад били на сред поља:
„Дај ми, Анђо, што си рекла!"
— „Нек' дођемо испод двора!"
А кад били испод двора:
„Дај ми, Анђо, што си рекла!"
— „Нек' дођемо у авлију!"
А кад били у авлију:
„Ајд' отоле, мор' Јоване!
Не могу ти очи дати,
Ја сам другом' очи дала!"
— „Ајде збогом, Анђелијо!
Три године боловала!
За драгијем туговала!
Ти се мајци не удала!
И ако се кад удала
Нигда среће не имала!"

IV.

„О ђевојко б'јело јање!
Што се б'јелиш и румениш?
А што мени јадном велиш?“
— „Ја ти велим да се жениш,
Да ме иштеш: немаш рашта,
Да ме отмеш: ти не смијеш,
Е ја имам девет брата,
Кад појашу девет коња,
А припашу девет мача,
Па накриве девет капа!“

V.

Позно пођох по акшаму,
Преко поља зеленога,
Преко моста каменога,
Испод двора пашинога;
Сретох драгу на сред моста,
Пољубих је једном доста,
Осташе ми уста медна,
Као да бјех ијо меда.

VI. NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

О јабуко, зеленико,
И црвена шипуринко,
Јесам ли ти говорила
Да не растеш покрај пута?
Е ће момци игром проћи
Доламе ће повјешати,
Гране ће ти савијати,
Пера ће ти опадати!
Невјесте ће игром проћи,
Темере ће повјешати,

Гране ће ти савијати,
Пера ће ти опадати!
Ђевојке ће игром проћи
Мараме ће повјешати,
Гране ће ти поломили,
Пера ће ти опанути!

VII.

Мајка Мару зовијаше:
Диг' се, Маро, добро моје!
Да пометеш пером дворџе,
Да поставиш редом столе,
А на столе златне чаше,
А у чаше рујно вино,
Рујно вино и ракију.

VIII.

Чија је оно ђевојка,
Што рано рани на воду?
Што често гледа низ поље? —
Низ поље нема камена,
Дурина грана јаблана,
Још аблан момче терзија,
Учи га мома везиља!...

DURĐE
CRNOJEVIĆ IX.

Јоште синоћ у поноћи,
Рекао сам драгој доћи;
Ја не пођох ону вече,
Већ ја пођох другу вече;
Ал' се драга насрчила,
Сламком врата затворила,
На прозору задремала!...

Приближежи Дукађински.

Н А Р О Д Н Е З А Г О Н Е Т К Е.

На колико би другâ могао подијелити 111 (сто и једанајест) ораха, а да их не дадеш све једноме, нити пак да свакојега дође по један?

Муж и жена, брат и сестра, зет и шура подијеле између себе три хљеба и свакога дође по хљеб.

Како би подијелио 17 коња између три брата, кад један има од њих једну половину, други једну трећину, а трећи једну деветину, али без исплаћивања један другоме?

Пограбе се брат и сестра око јабука; пошто их покупише и избројаше, рече сестра брату: „Дај ми, брате, једну, да и ја имам колико ти,“

а брат јој рече: „Дај ти мени једну, па ћу ја онда имати два пута колико ти.“ Питање је сада: колико је имао јабука брат, а колико сестра?

Срете неко момка и ђевојку, гдје иду заједно, те ће им рећи: „Море, што ви идете сами, зар вас није срамота!“ „Није — рече момче — она ми је своја.“ „А што ти долази?“ „Ево што — рече момче — Моје мајке мајка, њезиној мајци мајка.“

Узми у руку зрна пшенице колико хоћеш до десет, да ја не знам; ја ћу ти дати онолико, колико имаш и попунити до десет. Направи сад три једнаке хрпе зрна по својој вољи, па онда макни с крадњих на средњу на пр. по 33, или колико хоћеш, само да имаш од чега, па опет са средње на једну од крадњих стави онолико, колико је на њу било и сад кажи колико има на средњој.

Са врх драче гавран гракће, да му се скроје гаће.

Сломих вола реброњу, свако ми ребро по вола даде.

Од куће иде, боб сије, кући иде, боб сије, а ни једно му зрно не ниче.

Два свијетлѐ, а четири мијесе, од тога тијеста: ни леб испекох, ни качамак заметох.

Коме су зуби на леђа, а коме око на реп?

Угнах вола бика без коже у појату, а изагнах га из ње с кожом.

Кудије троши, тудије га враћа.

Вабиљежио Михаил Вукчевић. *)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE И ДУБРИЧЕ
CRNOJEVIĆ
(Из Записника.)

Има дио од свега.

Био ти неки сиромаш — човјек, па хтио да се жени, али није имао ништа, ни камена, да му је; и тако га није хтјела никаква узети; — а која ће и узети празниковића? како да намакне личину на грло — да замакне саму себе, — па — богме — се боље и не удавати никад, но се никако удати! Тако ти овога јадова ниједна не оћаше узети, но му свака вељаше, коју је просио; „Није тебе, ô суретњаче Божији, за прешу ништа, кад си такви, а камо ли жена, но се вуци од куд си и дошао, докле нијеси данас тољага дочека!..“ Он ти — цри, врат у рамена, па отолен у бездом; почне се он премишљати — лијепо метне прст на чело, па стане контати што ће и како ће: да се жени, не може, јер га ни једна не оће; а да се не жени, опет зло и наопако те мука, и брука готова! Најпослије он се ријеши, да тражи жену на јаблну — са стране, ће га нико не зна и не познаје, па да-ко — вели — коју превари. Тако и учини; пађе он у једно непознато село, па распита и дознаде за једну ђевојку, што је приспјела за удадбу, те он право посред куће, и не устезући се много, рече: „Ја сам дошао, да ми дате ову ђевојку; чуо сам да је добра и постојна, па ми је пало на м да је иштем, а ваша је лоза јака, па ми је мило да се оженим према себи, но како ми велите — оћете ли ми је дат?“

*) У прошлом броју такође је заговетке прибљежио овај исти гесп. М. В. премда је погрешно изашло писмо Т. мјесто М.

— „Лијепо — рекоше — да ти је дамо но како? Ко си ти и одакле си? Ми те и непознајемо, па како ћемо, кад не знамо: од какве си куће, и имаш ли што?“ — „Ја је ли? — поче он. Богме да знате од какве сам ја пусте 'амеље, (sic=фамеље) сами би сте се чудили; а није ни чуда е питате, ка' поправ ко не зна, али ево, да ви ја кажем: Од какве сам ја куће, то богме вишина знаду, но се чудим е нијесте ви чули, а то је једна одлична кућа, такве је не би човјек нашао, у далеко да потражи; а да знате какав ми, покојни отац бјеше! У сваки је бој био најпрви (кад се је бјезало) а касацио је Турке и десном и лијевом једнако — богме што ћу ви га више фалити; а никакав му Турчин на очи излазио није; па мисли какав је био? а још да знате како ја живим: никоме не дугујем ништа, а имам од свега дио: кућу у село, такве је нема ни у три села; имам дио у млину и ступу, и дио у варош — богме тамо има баш лијепих кућа! Поље ми је тамам испод куће, а гора изнад ње; и све, брате, Бог те пита како ја живим!...“ — „Браво кућићу — прекидоше га они — кад си такви, а тако живиш, ево ти је и да Бог да и ти се е' њом пофалио, — таман онако, ка' она е' тобом!“ Дадодше му је и он је поведе, и сврши женидбу, и без икаквих церемонија, но кад је доведе у ту његову раскућу, богме ти млада невјеста почне да разгледа кућу, па кад виђе каква је рече: „А је ли *ши*? Је ли ово та твоја кућа, што је нема у три села?“ — „Па и нема — рече он — али кажи да ти није истина, и у четири села не би овакве калијежне наша'; и *што* сати гођ каза', ето све на своме мјесту: поље испод куће, гора изнад куће, дио у млин и у ступу, имамо, само, ако имаш *шита* да самешеш или сукна да ваљаш, нико ти не смета ни у млине, *Ви ВЛОУТЕКА* варош дио имаш, — кад ти је воља прошетај, — и Бог те возоди до *је* све *шира*!“ Богме млада, кад све то виђе, потргне једну добру тољагу, па га својски истене, па онда ухвати маглу, — остави га грднога, и он остаде лукајући.

Рекла му да дође.

Био један човјек удовац, — без жене, па се врга на јаде. Био је још млад, а да се жени не може, но је пријешао годинама, па не зна што ће, те он се домисли да живи другчије, — да учини цевап самоме себи — да нађе љубавницу! Таман ту у селу била му је и једна лијепа комшиница млада, — такве није до Новог Сада, и он ти се заљубио у њу. Гдје је год види, гледао је исподочке, не би ли јој измамио који осмјех; креснуо би на њу оком, а она би му одговорила исто, и насмијала му се, те богме њега то раздражи, а и невоља је; то је била једна милочка, а красна ка' икона, богме стари брци би се подигли, да је виде, а камо ли удовчеви. Једну вече срете је он у улицу сама-саму, те ће јој полако ниским гласом шапнути: „Ах, дивна Јело! да знаш ти како је мене, гледајући на тебе, срце ми се живо раствара, и ја за тобом не могу живјети! Хајде реци ми да дођем доведе, ах душо, само да... па ето, само да се мало шалимо, и да просеиримо за ђеф; ах, реци ми тако ти онога те не можемо подијелити — реци ми да дођем ах, бй, да знаш како је мени то мило!..“ Богме ти она удовица бјеше — ето ка' свака удовица — лукава и ђаволаста, а знаваше и овога удовца, да је он онако мало промућкане главе, те богме смисли се — и то убрзо — да од њега направи комедију, без пара! „О, како не!? — дођи и добре доша, кад ти је на 'м пало —

рече му сна — ја сам ти се одавно надала, и чекала е ћеш доћи, па тебе не би, и чудила сам се, а ја сам вазде гледала на тебе, од ка' сам остала удовица, и колико си ми мио на срце, кад те видим, све ти се смијем, а није чуда; колнко је момчади те ми се натијечу и гледају на мене, ниједан ми ни није сладак тако на срце, то је друго *све ништа при тебе!* Но мој коцомане, дођи па ето знаш ће је она појата код куће, наћи ћеш ме у њу пошто мркне, али знаш како: Свучи се гџ пред појату, па уљежи мој лијепи коцомане!“ и потапка га руком по рамену. „Ах, ођу ли? цмок! пољуби је. Ах! благо си га мене, сад сам срећан човјек! помогао ми је Бог с тобом,! ах што нијесам пређе знава' е ме тако волиш, но сам издангубио! али доста рано свакојако, Бог је рани и позни; — добро ће бити!“ — Ту се расташе. Оде он весео, дође дома, па поигра по кући од радости и оста чекајући, као н: огањ, и не могаше дочекати докле се сумрачи. Мало по мало мрче; а наш ти удовац, и онако без вечере, — бјеше заборавио на вечеру, но брже те пред ону појату, свуче се гџ, и остави оне прџице на крај пута, па онако гџ-голцат, на врата од појате: „Ђе оно бјеше ти, ће?“ — прошапута он, али још лијепо не изговори, док из појате сџљџ једна кучка: алабурде на њега, а он бјеж пред њом, а она га стиже, а он закука из свега гласа без мозга; једва једном дотрча нова му љубавница, те га одбрани, и он ти сиромах, онако за и злочест, узе оне прџе, па бјеж дома, и пође онако издрџ и вас крвав добјежа у кућу, и од тада заборавио је љубав и жену и сџ и никад више не падаше му на ум: да тражи љубавнице!

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ
НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ.

Прибљежио Геројски.

(Скупљене у Црној Гори по азбучном реду.)

Манитоме се зна.

Мачка се не погађе у врећу.

Мачки до игре, а мишу до плача.

Муке живот не ваде, но судбина.

Мито вади ребро вито.

Недај Боже горе.

Недај га Боже без реда.

Не зна свиња што је диња.

Ни поје ни плаче.

Нити је вода, ни вино.

Невоља наћера и на крвничка врата.

Не избацају се мали, но неваљали.

Не гине свијет, но цвијет.

Ноћ је свачија.

Најљепши цвијет ниче из буншта.

Највише је снијета у пшеници.

Не може све једна мајка родити.

Нема ђавола без људи.

Нема врага до старијех баба.

На ти га, робе, нећу ти га, Боже.
 Нема кише без мрка облака.
 Не пита се колико пјан гаћама.
 Нашао лука за петак.
 Научио је све, што је владика заборавио.
 Не мећи прст у туђа врата.
 Не зна магарац пливати, док му уљезе вода у ушима.
 Насмијао би се с гроба.
 Ничије није за вазде.
 Нема га у колико цар земљу држи.
 Најгори је домаћи злотвор.
 Ни море се сољу не осолито.
 Не удри стрица код синовца.
 Не вели се на пут: „ај мајко!“ но: „ај друже!“
 Не пита се: „како си био?“ но: „како си?!“
 Нити човјеку нестаде, нит' погани остаде.
 Нити се вељој рани озлосрди, ни малој овесели.
 Његово називало, а њихово прождирало.

Ђорђе М. Драговић.

 К Р И Т И Ч А Р С К И
 НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА
 CRNE GORE ĐURĐE
 К њ и ж е в н е С Р Н О Ј Е В И Ц Е.

Montenegrina. — Зове се књига познатог критичара Илариона Руварца. Признајући писцу научну спремину, којом се заного допринијети може стварна корист у области расветљења историјских факата — ко чита писца ипак није у стању ни замислити, да је то свештено лице, калуђер, ком је прва ствар истина по средини, па уз њу лијепа жеља: да поучи, охрабри млађе снаге на рад, покаже недостатке, упути и изведе са странпутице — не, прије ће се јавити читаоцу слика каквог — Боже 'прости — разголићеног касапа, који с надувеном неоправданом тенденцијом, галантним, не дозвољеним у науци, језиком: боду, руши и обара, жари и пали по пољу науке понајвише на задовољење својег великог и недостижимог калуђерског „Ја.“ Добро негдје напомену „Врач:“ шта ће сви календари на свијету, кад ће Руварац доказати, да је Ускрс на Велики Петак. — Такав вам је он и у књизи с горњим натписом.

У њој се писац свом снагом размахује, да се баци блатом на нека најсјајнија дјела, забиљежена у историји Црне Горе, с намјером, да их из темеља сруши.

Да у перу калуђерском опажамо и најмању дозу поштених научних жеља, ми бисмо се морали преклонити сабљи великог критичара, али на жалост мјестимице сријетате, — није грехота рећи — подло и надувено увијање, извртање и нарочито испресијецање података страних писаца —

све, што тврди књажевску самоуправу и независност за слободу и крст крвљу окупатих ових мученичких гора.

Пуштили бисмо се слободно у овој прилици у полемисање с г. Руварцем и не би нас муке стало да његовим материјалом размрсимо његову личину, али ето се јача снага са њим разговара. — Др. Лазо Томановић, уредник „Гласа Црногорца,“ почео је у „Бранкову Колу,“ да му враћа шило за огњило. Боже сачувај у Руварчеву тону, већ како доликује достојанству науке. Натпис је одговору: „Иларион Руварац и Montenegroina.“

Миша Стајић, књижар из Биограда, издаће наскоро нову збирку пртица Свет. Ђоровића. Књизи ће бити натпис „Испод Хума и Велеша.“

Превод из Пушкина. На молбу „Матице Српске“ из Новог Сада, прослављени пјесник српски Змај примио се, да преведе једну од већих Пушкинових пјесама, коју му Матица одабере.

Милош Дозела, хороваћа срп. пјев. друштва „Гусле“ из Мостара компоновао је марш „Одјек из Мостара,“ у славу вјетчана *Љ. В. Књаза Нашледника са Љ. В. Принцезом Милицом Мекленбург-Стрелицком.* Марш ће се моћи добити у познатој вриједној књижари Пахер и Кисића из Мостара.

Мала библиотека књижаре Пахер и Кисића скором ће почети излазити. У првој свесци штампају се „Шарени шљунци“ приповијетке Јована Протића. Ову јевтину библиотеку свакоме препоручујемо.

Буњевци и Шокци, расправа *Иван Иванића*, који је наградила „Матица Српска,“ оштампаће се из „Гласника“ гдје сад излази у засебну књигу. Најбоља књига за свакога, који хоће што више да зна о припадности браћу Буњеваца. А то би свакако требало, ако због никога другога а оно због *Савтовича*

Бићеш раденица, приповијетка, припремљена од *Л. М. Демезена*, превео *Љ. Ђ. Глишић*. Ова лијепа и корисна књига одавна је изашла из штампе, те се може добити у свима српским књижарама. Топло је препоручујемо.

Из старе Србије и Маћедоније, путопис *Ив. Иванића*, оштампаје се из „Трг. Гласника“ у посебну књигу. Уз познату Гопчевићеву књигу о Старој Србији и Маћедонији, ова ће књига добро доћи, те желимо, да нађе што више читалаца.

Јов. Н. Томић написао је студију **О Устанку Срба у Банату**, те је исту, из извјештаја гимназије Краља Александра I., оштампао у засебну књигу.

Свекрва, зове се нова већа приповијетка *Јанка М. Веселиновића*, која се сада штампа у биоградској „Звезди“.

Довршена. Приповијетка *Чеде Мијатовића* „Кнез Радоје од Орлова града,“ што је излазила у „Бр. Колу,“ недавно је довршена.

Нов роман. У Сарајевској „Нади,“ почео се штампати роман *Србина Милана Недељковића Прелом.* Судићи по почетку, држимо, да српска књига њиме не добива много.

Љетопис Матице Српске. Како чујемо, изашла је и најновија свеска „Љетописа Матице Српске,“ св доста обичном садржином. Боже, кад ли ће „Матица“ увидити, да и „Љетопис“ треба да буде књига за народ.

О Босни и Херцеговини. У „Сар. Нади“ излази роман Јаг. Трухеске „Војача“ из прошлости Босанске, а у „Vienca“ опет други (од непозната нам писца) *Finis Hercegovine*. Нити једна, ни друга ствар имају особитије вриједности, што није ни чудо, кад су писци почетници. Има још хрватских писаца, који пишу приповијетке из Босне и колико их ми познајемо, држимо, да би, у изношењу типова, карактера и друштвених прилика, били далеко вјернији, кад би писали нешто из Кине.

Енглески роман у Срба. Након оних бљутавих романа са енглескога какви бијаху *Крвави крст*, *Клетва полуделе* и т. д. једва једном почеше се преводити и одабранији романи енглески, од писаца, који су одавна слављени и прослављени. Први је био Андра Николић, који је са Јинотовим романом *Воденица на флори*, прокрчио пут у нашу књижевност бољим енглеским романсијерима; за њим пође књижевни лист „Дело“, који поче износити „*Тржиште људских шапшина*“, од Виљема Мекписа Текере-а, а у најновије доба јави се и Др. Љубомир Недић, са преводом *Векфилског свештеника*, од Оливера Голдсмита. Сви ови романи велика су добит за српску књижевност, а нарочито за наше млађе приповједаче, који не знаду енглеског језика. Хоће ли се још ко год наћи, да што овако изради.

Dva hrvatska mučenika — 30 aprila 1671. — (Ustrišci iz hrvatske istorije.) Napisao dr. Aleksandar Mitrović. Zadar. Stamparija Spira Artale 1899. — Ову лијепу књигу вриједнога нам књижевника, топло препоручујемо.

Онамо онамо. Јован Пачу, из Загреба, издао је за гласовир познату Господареву пјесму *Онамо онамо*.

Стеван Милијевић из Сарајева, позива на претплату на своје приче. Приповиједача ће бити у књизи, којје су ми се штампаване у „Зори“, „Вили“, „Бран. Кољу“ и „Звезди.“ Познати су му ствари, надамо се, да књига неће бити отпадна и ако бисмо вољели, да је причекао још коју годину, па да је изда.

Руски добровољци у рату 1876 год. У априлској свесци „Ратника“, листа војног министарства Србије, изашао је чланак генерала Саве Грујића, са горњим натписом.

У хајдуке би Приповијетка. Милој младежи приповиједа чича Миловој Чудомировић Сомбор. Издање књижаре Миливоја Каракашевића. Цијена 6 новч. — Пошто књиге за дјецу, на књижевној пјаци, још најбоље пролазе, то су се, готово сви српски књижари заузели, да издаду што више таквих књига. И сваке године, а нарочито пред испите, ви видите на све стране читаве гомиле разних огласа њихових, у којима хвале то ову то ону „особито занимљиву“, „интересантну“, „ванредно лијепу“ књигу, на којој, обично, пошље наслова, долази име писца и то често пута писца, за кога никад ни чули нисте. Такви писци код нас највише пишу, а сигурно због тога, што мисле, е је за дјецу најлакше писати. Због тога ми, поред толико књига за дјецу немамо много добрих (о врло добрим да и не говорим!), ако само изузмемо чика Јовине и чика Стевине књиге.

Жалити је, што се српски листови врло мало базирају на ову грану књижевности, те свима неспретним почетницима не изнесу мане, како

их више не би чинили. Писца горње књиге не бројимо баш у почетнике, — он нам је отприје познат, — али ни он није много одмакао.

У славу Змајеве педесетогодишњице књижевнога рада, Исидор Бајић, млад композитор, компоновао је *Змајевка-марш*. Веле, да је доста лијеп.

Друштвени Гласник.

Приликом сретне свадбе нашег идеалног Књаза Нашљедника, високи гости: Велики Књаз Константин Константиновић, Принц Напуљски са својом Књагињом Јеленом, Принц Грчки Никола, Књаз Батенберг са својом Књагињом Аном — походили су друштвену читаоницу и најповољније су се о њој изразили. Тако исто допала им се солидност нашег позоришта.

Стигао је и печат читаонички: округлог је облика, унутра је изрезато јадање „Зетски дом,“ унаоколо стоји натпис „цетињска читаоница,“ са стране означене су године основане читаоница и основања друштвеног.

 NACIONALNA
 ВИСОКОШКОЛСКА БИБЛИОТЕКА
 БИРЧЕВО ДОЛНО ПЛОВАЊЕ.
 CRNE GORE BIRČE
 CRNOJEVIĆ

Његово Царско Високиштво Велики Књаз Константин Константиновић приликом свог бављења на Цетињу најмилостивије је изволио одликовати, нашег младог књижевника, Ф. проф. Драга Поповића скупочијеним златним и елегантно урешеним дугметима из обзира на његов научни рад. Ово је заиста благодарна награда за радњу са пером, којој ће се, мислим, обрадовати сви пријатељи његови, љубимци науке. Боже дај младом професору здравља и бодрости, те да му оваква царска пажња допринесе и јачи плод у нашој књижевности, којој је свим срцем прионуо.

Из нашег позоришта.

Г. Јован А. Марковић, глумац, приредио је био са својом госпођом 28 пр. мј. три нова кратка позоришна комада: *Американски роб на Куби*, *Женски непријатељ* и *Пјани цревљар*. Како он, тако и његова госпођа, одиграли су своје улоге на потпуно задовољство. Нарочито је на публику утиска учинио пошљедњи комад. Посјетиоца је било приличан број.
